

**Міністерство юстиції України
Академія Державної пенітенціарної служби**

Кафедра тактико-спеціальної підготовки

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

**ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВЧИНЕННЯ ВТЕЧ ПІД ЧАС
КОНВОЮВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ**

Виконав:

слухач 2 курсу, 361 групи,
лейтенант внутрішньої служби
Дробот Дмитро Сергійович

(підпис)

Науковий керівник:

доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права, к.ю.н., доцент,
Сташків Богдан Іванович

(підпис)

Нормоконтролер:

старший викладач кафедри теорії та історії держави і
права конституційного права.
старший лейтенант внутрішньої служби
Сікун Антон Миколайович

(підпис)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Робота допущена до захисту в ЕК

« _____ » _____ 20__ року, протокол № _____
засідання кафедри тактико-спеціальної підготовки

Чернігів, 2021

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНВОЮВАННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ, ОБВИНУВАЧЕНИХ ТА ЗАСУДЖЕНИХ	11
1.1. Організація конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених осіб	11
1.2. Забезпечення режиму безпеки під час конвоювання	18
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЕЧ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС КОНВОЮВАННЯ.....	29
2.1. Причини та умови, що сприяють вчиненню втеч підозрюваними, обвинуваченими та засудженими під час конвоювання	29
2.2. Кримінально-правова характеристика вчинення втечі підозрюваних, обвинувачених та засуджених під час конвоювання.....	36
2.3. Попередження втеч підозрюваних, обвинувачених та засуджених під час конвоювання	41
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИВОПРАВНИМ ДІЯННЯМ ПІД ЧАС КОНВОЮВАННЯ.....	49
3.1. Зарубіжний досвід запобігання втеч засуджених під час конвоювання	49
3.2.Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів, які здійснюють конвоювання підозрюваних, підсудних та засуджених.....	60
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
ГУНП	Головне управління Національної поліції
МВС	Міністерство внутрішніх справ
УВП	Установи виконання покарань
ІТТ	Ізолятор тимчасового тримання
ДБН	Державні будівельні норми
ІТЗО	Інженерно-технічні засоби охорони
КПП	Контрольно-пропускний пункт
УІС	Українська інформаційна служба
ОРД	Оперативно-розшукова діяльність
ДСАУ	Державна судова адміністрація України

ВСТУП

Актуальність теми (обґрунтування вибору теми дослідження).

Дотепер відповідно до нормативних документів з питань організації та виконання службово-бойових завдань судовими вартами з конвоювання, які споряджуються від військових частин Національної гвардії України з метою забезпечення охорони підсудних (засуджених) у судових установах, передбачалось їхнє тримання у підзоні для підсудних у залах судових засідань для розгляду кримінальних справ, відгородженій стаціонарними металевими загороджувальними ґратами, що відокремлюють підсудних від складу суду і присутніх громадян. З урахуванням цієї вимоги проводилось обладнання залів судових засідань для розгляду кримінальних справ у судах загальної юрисдикції України металевими конструкціями (клітками) для тримання у них підсудних (засуджених) під час судового розгляду кримінальних проваджень. Для забезпечення саме такого порядку тримання спеціального контингенту штабами військових частин Національної гвардії України, у штаті яких перебувають підрозділи з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних, розробляються плани охорони судових варт з конвоювання, які регламентують порядок організації цього виду службово-бойової діяльності та встановлюють обсяг прав і обов'язків особового складу, що залучається до несення служби у вартах з конвоювання.

Проте Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР, визначає, що тримання підсудних (засуджених) у підзоні для підсудних у залі судових засідань до винесення вироку головуючим у судовому засіданні (колегією суддів) може бути ознакою нелюдського поводження з підсудним (засудженим), а також приниженням його особистої гідності. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово розглядав скарги громадян різних країн, предметом яких було оскарження дій судових і правоохоронних органів щодо тримання підсудних (засуджених) у місці, обгородженому металевими

прутами, з перекриттям із дроту (металева клітка) під час розгляду судами кримінальних справ (проваджень). При цьому ЄСПЛ в своїх рішеннях неодноразово відзначав, що це є безпосереднім порушенням норм ст. 3 Конвенції, і заявники набули право на отримання відповідних сатисфакцій у вигляді грошового відшкодування завданої такими порушеннями шкоди.

Незважаючи на необхідність дотримання прав та свобод людини під час конвоювання, не можна при цьому порушувати принцип безпечного середовища, який включає в себе забезпечення безпеки співробітників підрозділів, які здійснюють конвоювання, підозрюваних, обвинувачених, засуджених та інших осіб. Останні випадки зухвалих злочинів, які вчинили засуджені під час конвоювання (втеча під час конвоювання з Одеського слідчого ізолятора 03.11.2020 та спроба втечі 25.10.2018 року під час конвоювання в потягу, коли загинув військовослужбовець Національної гвардії України) вказують про актуальність покращення діяльності з запобігання таких кримінально протиправних проявів.

Аналіз публікацій за тематикою дослідження.

Проблемним аспектам питань правових та організаційних основ попередження вчинення втеч під час конвоювання було приділено увагу в працях відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема, К.А. Автухова, А.Г. Антоняна, Л.В. Багрій-Шахматова, В.А. Бадири, О.М. Бандурки, М.О. Беляєва, І.Г. Богатирьова, І.В. Боднара, А.В. Бриллїантова, Ю.О. Головастової, Б.М. Головкіна, О.Я. Гришка, В.Г. Громова, Т.А. Денисової, О.М. Джужі, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, О.Г. Колба, В.Я. Конопельського, І.М. Копотуна, М.П. Мелентьєва, О.С. Міхліна, В.М. Орлова, М.С. Пузирьова, Г.О. Радова, В.І. Селіверстова, Л.Б. Смірнова, О.В. Старкова, А.Х. Степанюка, М.О. Стручкова, П.В. Тепляшина, Ю.М. Ткачевського, В.М. Трубникова, В.О. Уткіна, В.М. Хоміча, С.В. Царюка, І.С. Яковець та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами (кафедральними темами). Тема дипломної роботи відповідає темі наукових досліджень кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної

пенітенціарної служби на 2017–2021 роки «Права і свободи людини і громадянина та їх захист кримінально-правовими, кримінально-виконавчими засобами й системою заходів запобігання злочинам» (державний реєстраційний номер 0117u007206).

Мета і завдання дослідження. Визначення шляхів регулювання організаційних питань та практичне виконання службою конвоювання в частині тримання підсудних (засуджених) під час судового розгляду в залах судових засідань для розгляду кримінальних проваджень з огляду європейської практики дотримання вимог прав людини при здійсненні правосуддя.

Відповідно до поставленої мети, необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. охарактеризувати організацію конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених осіб;
2. дослідити основні елементи забезпечення режиму безпеки під час конвоювання;
3. визначити причини та умови, що сприяють вчиненню втеч підозрюваними, обвинуваченими та засудженими під час конвоювання;
4. проаналізувати кримінально-правову характеристику вчинення втечі підозрюваних, обвинувачених та засуджених під час конвоювання;
5. дослідити заходи з попередження втеч підозрюваних, обвинувачених та засуджених під час конвоювання;
6. проаналізувати зарубіжний досвід запобігання втеч засуджених під час конвоювання;
7. на підставі проведеного дослідження окреслити напрями щодо вдосконалення діяльності з забезпечення безпеки осіб під час конвоювання.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі попередження вчинення втеч під час конвоювання засуджених.

Предметом дослідження є правові та організаційні основи попередження вчинення втеч під час конвоювання засуджених.

Методи дослідження. Методологічною базою даної роботи є низка наукових та спеціально-наукових методів діалектичного пізнання вибір котрих

обумовлений поставленою метою та визначеними об'єктом та предметом даної роботи.

Метод діалектичного пізнання полягає у тому що розкрито основну сутність теоретичного поняття щодо попередження вчинення втеч під час конвоювання засуджених.

Історичний метод обумовлений дослідженням історичних шляхів становлення понятійного апарату, та методичної бази розслідування злочинів що вчиняються під час конвоювання засуджених.

Аналітичний метод проаналізовано основні поняття та проблематика злочинності та проблематика розслідування злочинів. Статистичний метод надав змогу всебічно дослідити проблематику злочинності в установах покарань, дослідити динаміку злочинності протягом окремого періоду часу та динаміку розслідування таких злочинів.

Метод аналізу та синтезу дозволив проаналізувати нормативно правову базу та зробити висновки, дослідити проблемні питання. Порівняльно-правовий метод надав змогу зіставити схожі об'єкти пізнання.

Метод наукової абстракції дав змогу сформулювати понятійно-категоріальний апарат дослідження, а також науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правових засад.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дана дипломна робота є однією з перших у вітчизняній юридичній науці, у якій викладені результати загальнотеоретичного аналізу та обґрунтовані положення, узагальнення та висновки щодо дослідження правових та організаційних основ попередження вчинення втеч під час конвоювання засуджених.

Визначено, що:

– пенітенціарна злочинність займає незначне місце в структурі всієї злочинності в країні, але за своїми характеристиками та значущістю становить справедливий науковий інтерес, так як категорія осіб, яка їх вчиняє має високий рівень протиправної спрямованості, а в разі вчинення втечі ці особи (в

переважній більшості випадків) продовжать вчиняти злочини, і як вказує практика, це тяжкі та особливо тяжкі злочини;

– втечі під час конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених як кримінальне явище порушують нормальну діяльність конвойної служби та установи виконання покарань, загрожуючи безпеці персоналу, засуджених та інших громадян. Негативні наслідки втеч полягають не так в уникненні відповідальності за вчинений злочин, як у тій непередбачуваній небезпеці, яка виникає під час їх здійснення. Такими небезпечними ситуаціями є напад на військовослужбовців, зберігання та використання зброї, вбивство інших працівників установ виконання покарань, утримання заручників. Утікачі змушені негайно вчинити злочини для заволодіння одягом, грошима, транспортними засобами та документами, що посвідчують особу.

Дістало подальшого розгляду

– дослідження причин та умов вчинення втеч підозрюваних, обвинувачених та засуджених. В роботі було піддано дослідженню сучасного портрету осіб, які вчиняють втечі, наголошено на їх соціально-демографічну, соціально-рольову, кримінально-виконавчу та морально-психологічну характеристику.

В роботі запропоновані як практичні, так і законодавчі заходи з покращення діяльності з запобігання втечам засуджених під час конвоювання, *запропоновано:*

– доповнити ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 12 Закону «Про Національну гвардію України» та ч. 1 ст. 23 Закону «Про Національну поліцію України» з новими підпунктами, що визначають функції / обов'язки, такі як: супровід до судів, ізолятори тимчасового тримання, відповідні установи виконання покарань, слідчі ізолятори; супровід під час екстрадиції; захист осіб у залі суду; участь у розшуку, переслідуванні та затриманні осіб, які втекли з-під варти;

– під час здійснення вказаних функцій військовослужбовці НГУ мають право здійснювати превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до ЗУ «Про Національну поліцію»;

– дозволити військовослужбовцям НГУ, які здійснюють конвоювання проводити обшук, огляд речей і вилучати заборонені речі, предмети й документи та передавати їх в установленому порядку;

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення, висновки та пропозиції, сформульовані в дослідженні, складають основу для формування сучасного розуміння поняття режиму та організації конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених осіб, а також правові та організаційні основи попередження вчинення втеч під час конвоювання з подальшим реформуванням та вдосконаленням з урахуванням необхідності адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів та найкращих практик зарубіжних країн у напрямку подальшої демократизації.

Сформульовані положення, пропозиції та висновки можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для формування теоретичного підґрунтя подальших наукових досліджень конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених осіб;

– *правотворчості* – як основа для реформування національного кримінального та кримінально-виконавчого законодавства, що регулює різноманітні аспекти конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених осіб;

– *навчальному процесі* – як підґрунтя для формування змістовного наповнення і викладання таких навчальних дисциплін, як «Адміністративне право України», «Кримінально-процесуальне право України», «Кримінальне право України», «Кримінально-виконавче право України».

Апробація матеріалів дипломної роботи магістра.

Дробот Д.С., Красковський Є.М. Особливості боротьби з негативним впливом на поведінку співробітників підрозділів, що здійснюють конвоювання та охорону підсудних та засуджених, як елемент індивідуального запобігання. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). (Подано до друку).

Структура дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок, з яких 72 сторінки основного тексту, список використаних джерел містить 74 найменування.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНВОЮВАННЯ ПІДОЗРЮВАНИХ, ОБВИНУВАЧЕНИХ ТА ЗАСУДЖЕНИХ

1.1. Організація конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачених осіб

Порядок та підстави конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів визначено в Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів, яка затверджена спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховним Судом України, Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26 травня 2015 року № 613/785/5/30/29/67/68 [1].

Конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених зі слідчих ізоляторів, установ виконання покарань та захист під час судових засідань, та також супровід їх у зворотному напрямку здійснюють військовими підрозділами Національної гвардії України та органів Національної поліції України за місцем їх дислокації.

Конвоювання на засідання судів засуджених, які знаходяться в установах виконання покарань, до слідчих ізоляторів в населених пунктах, де розташовані суди, здійснюється військовими частинами, а від цих установ до суду – охорона військових частин та / або органів поліції відповідно до законодавства.

Подання про прийняття судів для обслуговування військовими частинами (органами поліції) подаються судами або територіальними управліннями Державної судової адміністрації України до Міністерства внутрішніх справ України. Територіальними управліннями Державної судової адміністрації України подають подання стосовно місцевих загальних судів. Перелік судів, які

обслуговуються військовими частинами та органами поліції, затверджує Міністр внутрішніх справ України. Наказ про прийняття для обслуговування судів військовими частинами видає командувач Національної гвардії України, а доручення органам поліції – начальники головних управлінь і управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Отримавши наказ від командира Національної гвардії України (далі – начальник ГУНП) щодо прийняття до служби суду створюється міжвідомча комісія, до складу якої входять: представники військової частини, орган Національної поліції України, суд та територіальне управління Державної судової адміністрації України.

Комісія перевіряє придатність судів для обслуговування військовими частинами та НП, про що складається акт міжвідомчої комісії в трьох примірників. В акті зазначено:

- назва суду та найменування військової частини (органу поліції), яка (який) буде здійснювати обслуговування суду;
- орган поліції, який виділяє наряд для підтримання громадського порядку в приміщенні суду та поблизу нього;
- характеристика залів судових засідань для розгляду матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) (далі – зали судових засідань), камер для тримання обвинувачених (підсудних), засуджених (далі – камери), а також приміщень, виділених для розміщення особового складу варти;
- забезпеченість інвентарем та меблями;
- маршрути конвоювання від спеціальних автомобілів до камер та залів судових засідань і у зворотному напрямку;
- обсяг бойової служби із забезпечення засідань суду;
- опис фактичної укріпленості суду;
- наявність інженерно-технічних засобів охорони та зв'язку;
- порядок взаємодії з головою та апаратом суду, органом внутрішніх справ і військовою частиною;

– заходи інженерно-технічного забезпечення, які необхідно провести для виконання визначеного обсягу служби та забезпечення надійної охорони.

Акт приймання до судової служби підписується членами міжвідомчої комісії та затверджується командиром військової частини (керівник органу внутрішніх справ) та головою суду.

Судова служба припиняється після письмового повідомлення голови суду або керівника територіального управління Державної судової адміністрації України командир військової частини (начальник поліції). Про припинення командир військової частини судової служби (начальник поліції) звітує перед старшим начальником і видає відповідний наказ [2, с. 13].

У приміщеннях судів відповідно до вимог Державних будівельних норм України В.2.2-26:2010 «Будинки і споруди. Суди» (далі – ДБН) обладнуються: камери, зали судових засідань, приміщення для розміщення особового складу варту і санітарні вузли. Усі службові приміщення утримуються в належному стані, своєчасно ремонтуються та мають достатнє освітлення. Камери, приміщення для розміщення особового складу варту і санітарні вузли допускається розміщувати на підвальному та цокольному поверхах будинку за наявності окремого евакуаційного виходу з цих приміщень. Провітрювання, освітлення та оздоблення приміщень різного призначення здійснюються відповідно до чинного законодавства.

Кількість камер передбачається із розрахунку для забезпечення роздільного розміщення чоловіків і жінок, дорослих та неповнолітніх, інших осіб відповідно до вимог статті 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та статті 88 Кримінально-виконавчого кодексу України [3;4].

У залі суду місце зустрічі для затримання обвинувачених, засуджених оснащений бар'єрами відповідно до вимог ДБН. На вікнах залів судового засідання, незалежно від поверху, встановлюються решітки. В приміщення для розміщення особового складу варту обладнані: кімната для розміщення особового складу варту та, якщо можливо, приміщення начальника варту та ванна кімната. Також є місце для тимчасового проживання службові собаки та

військовослужбовців кінологів. У кімнаті встановлена металева шафа, що заблокована, для зберігання навісних замків, ключів від камер, спеціальні засоби та офіційні документи, а також меблі (стіл, стільці, вішалки для верхнього одягу, шафа для посуду та їжі, місткість для питної води). Вікна вартової кімнати обладнані ґратами.

Шлях супроводу обвинуваченого, засудженого з камери до зали суду повністю ізольована, конвоювання здійснюється коридорами та сходами, закритими для сторонніх або окремими ліфт (за наявності). Всі двері приміщень, розташованих на маршруті конвоювання, оснащені запірними пристроями або засувами для закриття під час конвоювання. Сходові клітки, коридори, через які здійснюються конвої обвинувачених, засуджених, забезпечені достатнім освітлення та кнопкою звукової сигналізації.

Для заїзду спеціального автотранспорту варти та посадки (висадки) обвинувачених (підсудних), засуджених обладнується бокс (з урахуванням існуючих технічних характеристик). При неможливості обладнання боксу обладнується огорожена стоянка для спеціального автотранспорту варти біля зовнішнього спеціального входу та забезпечується вільний під'їзд до неї [1].

Установка передбачена для організації надійної системи безпеки, системи зв'язку та небезпеки зв'язку, які є всеосяжними та надають візуальну, звукову та тактильну інформацію. Пульт централізованого відеоспостереження, концентратори та кінцеві пристрої безпеки та сигналізація, засоби зв'язку з постами в залах судових засідань, блок камер і блок, з якого призначений охоронець, встановлені в караульній кімнаті (начальник караулу). Встановлені системи відеоспостереження: у залі судових засідань; в блоці, де розташовані камери; в коридорах, де проходить маршрут супроводу обвинувачених, засуджених з камер до зали судових засідань; перед входом у в охоронну кімнату з виходом інформації про монітори караульної кімнати (начальник караулу).

З метою забезпечення судові засідання щодо розгляду матеріалів кримінальних проваджень щодо особливо тяжких злочинів або злочинів, які

можуть викликати значний суспільний резонанс, військова частина (орган поліції) разом із відповідними органами влади розробляє спеціальний план безпеки, що погоджується з керівником ГУНП, головою суду та начальником територіального управління Державної судової адміністрації України. За наказом старшого начальника або у разі отримання інформації про підготовку до втечі, нападу на персонал охорони, суду та інших учасників кримінального провадження, спроба звільнення обвинувачених (підозрюваних), засуджених іншими третіми особами спеціальний план захисту передбачає розподіл на період судового розгляду засідання групи підсилення гвардії. Охорона може бути посилена особовим складом військової частини та частини для охорони громадського порядку, підрозділи (загони) спеціального призначення, оперативні військові частини призначення Національної гвардії України, органів поліції, а також у супроводі патрульної поліції [5, с. 65;6].

Завдання з конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених до судів органи поліції виконують на підставі письмової заяви судів і начальників слідчих ізоляторів та установ виконання покарань. При цьому кількість конвойованих не повинна перевищувати кількість місць у камерах судів з урахуванням дотримання режиму тримання. Заявка суду на конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених у судові засідання (далі – заявка суду) надсилається начальникові слідчого ізолятора або установи виконання покарань за місцем тримання обвинувачених (підсудних), засуджених або начальникові органу внутрішніх справ із розрахунку одержання її не пізніше ніж за 3 дні до дня проведення судового засідання та не пізніше одного дня до відправлення чергової варті за плановим залізничним (автомобільним) маршрутом. Начальник слідчого ізолятора або установи виконання покарань за добу надсилає заявку на виділення варті командирові військової частини (начальнику органу поліції). Заявка може також вручатися начальнику варті після прибуття до слідчого ізолятора для здавання обвинувачених (підсудних), засуджених. У разі відкладення судового засідання на строк, менший ніж три

дні заявка суду передається начальникові установи виконання покарань або слідчого ізолятора через начальника варти [7, с. 9].

Якщо суд і слідчий ізолятор, установа виконання покарань та військова частина знаходяться у різних населених пунктах, між якими рух транспорту не здійснюється за запланованими маршрутами (плановими вартами), суду надсилає заяву керівнику слідчого ізолятора або установи виконання покарань а також командиру військової частини, щодо необхідності здійснити конвоювання вказаної особи, при цьому повинен враховуватись час, необхідний для доставки обвинуваченого, засудженого в суд.

Під варту в зв'язку зі зміною запобіжного заходу на тримання під вартою, після закінчення судового засідання до установи попереднього ув'язнення начальник варти здійснює на підставі належно оформленої копії вироку або ухвали суду (постанови). У випадках, коли оформлення копії вироку або ухвали суду (постанови), у тому числі взятих під варту під час судового засідання, може затримати варту в суді, ці особи направляються в слідчий ізолятор після одержання від головуючого або судді-доповідача витягу з вироку або ухвали суду про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, підписаних головуючим у судовому засіданні (суддею-доповідачем) та завірених печаткою із зазначенням установчих даних. За розпорядженням головуючого в судовому засіданні (судді-доповідача) начальник варти дозволяє спілкування обвинуваченому (підсудному), засудженому із захисником, прокурором та при цьому обвинувачений (підсудний), засуджений з-під охорони не звільняється. Такі переговори проводяться в залі судових засідань під час перерви і можуть вестися будь-якою мовою.

Зустріч обвинуваченого (підсудного), засудженого з родичами або іншими особами в суді не передбачено. Листи, перекази чи посилки для обвинувачених, засуджених в суді не приймаються. У разі скарги обвинуваченого, засудженого за погіршення стану здоров'я під час судового засідання начальник караулу зобов'язаний надати йому першу медичну допомогу та негайно викликати бригаду швидкої допомоги. Про результати

експертизи обвинуваченого (підсудного), засудженого лікар бригади швидкої допомоги робить запис у вартувий пост караулу військової частини із складанням відповідної довідки. Під час надання медичної допомоги обвинувачений, засуджений не звільняється з-під варти.

На випадок, якщо лікар приймає рішення про екстрену (невідкладну) госпіталізацію обвинуваченого (засудженого), цією бригадою засудженого перевезти до найближчого закладу охорони здоров'я, незалежно від форми власності та підпорядкування, де може бути надано необхідну медичну допомогу відповідно до його стану. Військова варта (орган внутрішніх справ) забезпечує захист обвинуваченого, засудженого.

Отримавши інформацію від командування військової частини (органу внутрішніх справ) щодо негайної госпіталізації обвинуваченого, засудженого, адміністрація слідчого ізолятора негайно призначає та направляє військовослужбовця до закладу охорони здоров'я для подальшої охорони під час лікування. Після прибуття слідчий ізолятор бере під захист обвинуваченого, засудженого від варти військової частини (поліцейський орган).

У разі конвоювання до суду обвинуваченого (підсудного), засудженого, відносно якого є інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього обвинуваченого (підсудного), засудженого під вартою, начальникові варти уповноваженою службовою особою установи виконання покарань на ім'я головуючого в судовому засіданні (судді доповідача) видається спеціальний лист з інформацією про наявність даного судового рішення, який начальник варти передає головуючому в судовому засіданні (судді-доповідачу) під час доповіді про доставлення обвинувачених (підсудних) до суду. У разі зміни судом запобіжного заходу обвинуваченому (підсудному) у вигляді тримання під вартою на домашній арешт, за яким йому заборонено залишати житло цілодобово, начальником варти негайно повідомляється орган внутрішніх справ, на території обслуговування якого знаходиться судова установа і якому обвинувачений (підсудний) передається для доставляння до місця безпосереднього здійснення запобіжного заходу.

Судові заяви про конвоювання засуджених надсилаються безпосередньо за місцем їх зберігання у двох примірниках. Перший примірник є основою для видачі засудженого охороняється і залишається у справах установи виконання покарань, другий – додається до особової справи засудженого і служить підставою для перевезення засудженого в пункт призначення. Адміністрація виконавчого інституту покарання після отримання заяви суду про негайне супроводження засудженого організовує його відправлення до пункту призначення в порядку, встановленому законодавством. У випадку, коли своєчасно відправити засудженого неможливо з причин, не залежних від місця позбавлення волі, про це негайно повідомляється суд, до якого необхідно доставити засудженого, а також командир військової частини, з якої призначена охорона.

1.2. Забезпечення режиму безпеки під час конвоювання

Загальною метою для установ виконання покарань і спеціальних підрозділів з конвоювання є створення умов, що дозволяють забезпечити безпеку засуджених, персоналу, посадових осіб і громадян; охорону і ізоляцію засуджених; постійний нагляд за засудженими; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їх прав і законних інтересів; роздільне утримання різних категорій засуджених [8; 9]. Місця утримання під вартою обвинувачених і підозрюваних і спеціальні підрозділи з конвоювання також мають ряд загальних функцій, що дозволяють гарантувати дотримання прав підозрюваних і обвинувачених; виконання підозрюваними і обвинуваченими своїх обов'язків; суворої ізоляції підозрюваних і обвинувачених від суспільства, а при необхідності – один від одного [10]. У зв'язку з виконанням завдань з конвоювання в особливих умовах на перший план виходить забезпечення охорони та ізоляції, а також безпеки конвойованих, складу варти, персоналу і громадян, ті складові, які входять до режиму тримання зазначених осіб, в тому числі і під час конвоювання.

У науковому співтоваристві в розумінні співвідношення понять «режим» і «ізоляція» єдності не спостерігається. Наприклад, К.В. Мазняк вважає, що ізоляція засудженого є засобом забезпечення режиму і його елементом [11 с. 7; 12]. Р.З. Усеев в свою чергу говорить про зворотне щодо даних категорій, розглядаючи режим як засіб забезпечення ізоляції [13].

У нашому уявленні поняття «режим» і «ізоляція» не можуть існувати автономно один від одного. Вони є центральними категоріями в кримінально-виконавчому праві. Незважаючи на це, законодавче визначення терміна «ізоляція» відсутня [11, с. 10]. У широкому сенсі під ізоляцією ми розуміємо суворе відмежування засуджених і осіб, які утримуються під вартою, що дозволяє виключити різного роду небажані зв'язки. Зв'язки, які необхідно виключити або розірвати, визначаються цілями ізоляції [14].

Ізоляція даної категорії громадян при переміщенні також передбачена і на міжнародному рівні. У ст. 45 «Мінімальних стандартних правил поведінки з ув'язненими» встановлено, що при переміщенні в'язнів необхідно забезпечити їх суворе укриття від сторонніх (ізоляцію) з метою їх захисту від образ, проявів цікавості та будь-яких якого розголосу (цілі ізоляції).

Ізоляція в силу особливого положення спеціальних підрозділів за конвоюванням, а також їх особистих завдань виходить на перший план, конвоювання здійснюється за межі правильних установ, вкладені в документ від постійних громадян. Контакти конвоюваних із суспільством можуть нести негативний характер для обох суб'єктів.

На практиці в поданні Р.З. Усеева ізоляція засуджених, підозрюваних і обвинувачених, щодо яких як запобіжний захід застосовано взяття під варту, у час їх переміщення здійснюється шляхом проштовхування в транспортний засіб. Дане твердження недостатньо повно відображає практичний спосіб ізоляції. При переміщенні в формі конвоювання – під час конвоювання на транспорті – ми розуміємо ізоляцію як поміщення засуджених і осіб, які утримуються під вартою, в спеціальні транспортні засоби з встановленням режимних вимог. При пішому конвоювання – поміщення засуджених і осіб, які

тримаються під вартою, на територію (ділянка місцевості) з режимними вимогами, відмежованою лінією охорони, яка встановлюється через виставлення вартових.

Перейдемо до детального розгляду категорії «режим». У доктрині кримінально-виконавчого права під нею прийнято розуміти явище, що має складну структуру. С.В. Міхеєва і В.А. Шиханов пропонують цю класифікацію доповнити таким елементом, як режим під час конвоювання [15, с. 49].

В якості правової категорії режим під час конвоювання ми розуміємо як особливий правовий статус на території – ділянці місцевості, транспортному засобі, в межах якої конвойовані і сторонні особи несуть ряд специфічних обов'язків, обмежень прав і свобод. У свою чергу спеціальні підрозділи з конвоювання наділяються правом застосування заходів безпеки та правових засобів щодо порушників, яке спонукає до виконання певних дій, службовців для забезпечення ізоляції конвойованих, а також безпеки конвойованих та інших осіб.

Деякі дослідники виділяють такі основні засоби забезпечення режиму при переміщенні засуджених, як охорона; нагляд; заходи безпеки, що застосовуються до засуджених; заходи їх особистої безпеки; технічні засоби охорони та нагляду; а також інженерні засоби, що відповідають за ізоляцію засуджених [16, с. 3]. Звісно ж необхідним доповнити даний перелік заходами забезпечення особистої безпеки співробітників варти, осіб, які перевіряють осіб, що супроводжують конвойованих, а також співробітників (провідників) при залізничному конвоюванні, екіпажу під час конвоювання на повітряних і водних судах.

Особливе місце серед міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, належить Конвенції [17], ратифікованій Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». З часу схвалення парламентом України закону про ратифікацію Конвенції наша

держава взяла на себе низку важливих зобов'язань у сфері захисту прав людини і основоположних свобод.

Зокрема, це визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини (ст. 32, 46 Конвенції), яка поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, а також виконання остаточних рішень ЄСПЛ у справах проти України.

Законом України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 р. було законодавчо визначено правові засади організації та порядку діяльності Національної гвардії України, її загальну структуру, функції та повноваження.

Відповідно до підпункту 3-1 пункт 3 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закон встановив, що тимчасово до визначення на законодавчому рівні іншого суб'єкта відповідних функцій Національна гвардія України продовжує свою діяльність виконувати [18]:

1) конвоювання осіб, узятих під варту та/або засуджених до позбавлення волі, до Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, апеляційних судів з розгляду цивільних і кримінальних справ, місцевих загальних судів, перелік яких визначається Міністром внутрішніх справ України, та відповідних установ виконання покарань, попереднього ув'язнення (крім гауптвахт) та ізоляторів тимчасового тримання, а також охорону їх у залі суду;

2) супровід затриманих та / або засуджених до позбавлення волі під час екстрадиції;

3) участь у пошуку, переслідуванні та затримання затриманих, осіб засуджених до позбавлення волі або арешту, який втік з-під варти.

Порядок організації виконання зазначеної функції, включаючи процедуру прийому та вилучення на службі Національної гвардії Суди України, військові організації та затверджуються Міністерством внутрішніх справ України.

Здійснення Національною гвардією зазначених функцій відбувається шляхом планування, організації та практичного виконання службово-бойових

завдань особовим складом стрілецьких підрозділів з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних Національної гвардії України, які залучаються до несення служби у складі відповідних варт з конвоювання.

Одним із видів несення вартової служби є судові варти, які споряджуються від стрілецьких підрозділів для виконання завдань з конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених із установ попереднього ув'язнення до судів та охорони їх під час судових засідань, а також конвоювання їх у зворотному напрямку за місцем дислокації військових частин.

Конвоювання обвинувачених (підсудних), засуджених до суду військова частина розпочинає після затвердження акта міжвідомчої комісії про прийняття суду на обслуговування.

В акті міжвідомчої комісії поряд з іншими вимогами зазначаються характеристика залів судових засідань для розгляду матеріалів кримінальних проваджень (кримінальних справ) (далі – зали судових засідань), камер для тримання обвинувачених (підсудних), засуджених (далі – камери), а також приміщень, виділених для розміщення особового складу варти, опис фактичної укріпленості суду та розкриваються інші питання, які впливають на можливість виконання завдань з конвоювання особовим складом судових варт у відповідній судовій установі.

Нормативною базою, яка регулює питання обладнання судових установ загальної юрисдикції, є Державні будівельні норми «Будинки і споруди. СУДИ» ДБН В.2.2-26:2010, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 17.05.2010 р. № 175.

Відповідно до п. 6.2.1.6 ДБН В.2.2-26:2010 підзону для підсудних у залах судових засідань для розгляду кримінальних справ слід відгороджувати стаціонарними металевими загороджувальними ґратами, що відокремлюють підсудних від складу суду і присутніх громадян. Габарити металевих стаціонарних огорож для тримання підсудних під час судового процесу в залі засідань залежать від передбачуваної кількості підсудних і кількості рядів їх розміщення, що визначається завданням на проектування. За кількості

підсудних не більше 5 осіб розміри такої огорожі повинні становити не менше ніж 1 м × 4 м або 1,5 м × 2,5 м; за кількості підсудних від 5 до 10 осіб (де розміщення підсудних передбачається у два-три ряди) розміри підзони повинні бути не менше ніж 2,5 м × 4 м тощо.

У процесі проектування зони для тримання підсудних (засуджених) під час проведення судового процесу в залах засідань для розгляду кримінальних справ замість металевих загороджувальних ґрат можливим є використання огорожі зі спеціального куленепробивного скла. При цьому зону для тримання підсудних належить обладнувати спеціальними переговорними пристроями для спілкування з учасниками судового процесу.

Таким чином, безумовною вимогою для початку виконання завдань з конвоювання особовим складом варт є обладнання приміщень суду загальної юрисдикції відповідно до Державних будівельних норм і, зокрема, обладнання зони для тримання підсудних (засуджених) під час проведення судового процесу в залах засідань для розгляду кримінальних справ металевими загороджувальними ґратами для забезпечення належного режиму охорони підсудних (засуджених) та безпеки всіх осіб, присутніх у залі судового засідання.

Нормативною базою, яка на цей час безпосередньо регулює порядок несення вартової служби судовою вартою з конвоювання, обсяг прав та обов'язків особового складу варти і використовується у практичній діяльності відповідних підрозділів з конвоювання, є Статут бойової служби військ внутрішньої та конвойної охорони, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1994 р. № 761-22.

Крім того, порядок організації конвоювання та утримання в суді підсудних (підсудних), засуджених за клопотанням судів, дотримання закону, забезпечення надійного захисту під час судових засідань та між ними встановлено Інструкцією з організації конвоювання та утримання в суді відповідачів (обвинувачені), засуджені за клопотанням судів, яке було затверджено спільним наказом Міністерства внутрішніх справ України,

Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з питань цивільних та Кримінальних справ, Державна судова адміністрація України, Генеральна прокуратура України No 613 / 785/5/30/29/67/68, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 11 червня 2015 року за No 698 / 27143.

Відповідно до ст. 288 Статуту [19] у судових установах чатові виставляються біля камер з підсудними і в залі судового засідання біля бар'єра, за яким перебувають підсудні. Поряд із цим, згідно зі ст. 130 Статуту начальнику варті заборонено змінювати передбачені постовою відомістю розстановку особового складу за постами та графік несення служби особами варті, крім випадків посилення охорони об'єктів.

Згідно з пунктом 11 Інструкції у залі судового засідання місце для тримання обвинувачених (підсудних), засуджених обладнується загородженнями відповідно до вимог ДБН.

Пунктом 27 Інструкції передбачено, що за розпорядженням головуючого в судовому засіданні (судді-доповідача) начальник варті дозволяє спілкування обвинуваченому (підсудному), засудженому із захисником, прокурором і при цьому обвинувачений (підсудний), засуджений з-під охорони не звільняється [20].

На певний суд, що обслуговується військовою частиною, розробляється план захисту. Складається план охорони зі схеми захисту, табеля постів, інструкцій начальнику варті, його помічникам, розвідному та бойовий розрахунку для дій в надзвичайних ситуацій та у випадку подій (напад, втеча, непослухання, пожежа, аварія тощо). Він за підписом керівника апарату та затверджується командиром підрозділу.

Таким чином, офіцери конвою, що охороняють військову частину, обмежуються у своїх діях інструкціями, викладеними в плані безпеки, який, у свою чергу, розробляється на основі Статуту Внутрішньої та конвойної охорони, утримання в судах обвинувачених, засуджених за клопотанням судів,

а також залежно від фактичних умов та рівня оснащення кожної окремої судової установи.

Аналіз зазначених норм дозволяє зробити висновок, що начальник судової варти під час виконання своїх обов'язків у судовій установі зобов'язаний забезпечити захист підсудних під час судового процесу у залах засідань для кримінальних справ, супровід підсудних (засуджених) по маршруту, визначений планом безпеки, від судових камер до підзони для підсудних у залах судових засідань для розгляду кримінальних проваджень, обгороджений стаціонарним металом, бар'єрними решітками відповідно до вимог ДБН.

Разом із цим аналіз порядку розгляду кримінальних проваджень у судах загальної юрисдикції свідчить, що усталеною є практика прийняття головуючим у судовому засіданні або колегією суддів ухвали про надання дозволу на перебування підсудного (засудженого) поза межами підзони залу судового засідання, огороженої металевими ґратами, та поруч зі своїм захисником. Цей порядок перебування підсудного (засудженого) під час судового засідання суперечить вимогам керівних документів з організації служби з конвоювання.

Така судова практика українських судових установ ґрунтується перш за все на усталеній правовій позиції Європейського суду з прав людини, що формується під час розгляду скарг фізичних осіб на порушення державами, громадянами яких є ці фізичні особи, Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р.

Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав скарги, які стосуються дотримання прав підсудних під час судового розгляду справ у кримінальному провадженні. У своїх рішеннях ЄСПЛ зазначав, що ст. 3 Конвенції захищає одну із фундаментальних цінностей демократичного суспільства.

Відповідно до ст. 3 Конвенції [21] поводження визнається нелюдським при досягненні мінімального рівня жорстокості. Оцінка цього мінімального

рівня є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких, як тривалість такого поводження, його фізичні та психічні наслідки. Суд вважає поводження за «нелюдське», оскільки, воно було умисним, застосовувалося впродовж кількох годин поспіль і призводило або до справжніх тілесних ушкоджень, або до гострих фізичних чи душевних страждань. Поводження, на думку Суду, було «таким, що принижує гідність», якщо воно мало на меті викликати у постраждалих почуття страху, муки і меншовартості, а відтак, принизити та зневажити (рішення у справі “Кудла проти Польщі”).

У 2012 році у справі «Свінаренко та Сляднєв проти Росії» Страсбурзький суд визнав порушення прав Олександра Свінаренка та Валентина Сляднева, які скаржилися, що їх поміщали в спеціальну металеву клітку на час розгляду порушених в їх відношенні кримінальних справ. Російська влада сперечалася під час слухань справи, що утримування заявників у клітці в залі суду – це захід, спрямований на забезпечення нормальна безпеки [22].

Однак ЄСПЛ присудив Свінаренку і Сляднєву близько 15 тисяч євро як компенсацію. Представники відповідача наполягали на перегляді цього рішення у Великій палаті, яка в липні 2014 р. підтвердила первісне рішення ЄСПЛ у цій справі.

Прийнятий Європейським судом з прав людини рішення щодо суті скарг частково утримання підсудних у металевих клітках спричинила зміну правового становища суддів судів загальної юрисдикції України протягом вирішення подібних питань, що розглядаються кримінальним провадженням.

Таким чином, під час виконання бойових завдань особовим складом підрозділів Національної гвардії України як частина судової влади охоронці для супроводу у суді розгляд кримінального провадження доступна невідповідність нормативно-правової бази, яка регулює цю сферу діяльності, із встановленою практикою ЄСПЛ та національного судовою практикою і як наслідок – наявна неповна визначеність правомірності дій особового складу судових варт під час виконання службово-бойових завдань з конвоювання підсудних (засуджених) у процесі судового розгляду кримінальних проваджень.

Можливими наслідками такого стану справ є створення умов для порушення особовим складом судових варт з конвоювання планів охорони, відсутність чіткої регламентації дій особового складу в умовах ускладнення обстановки під час несення служби, зниження рівня захищеності особового складу судових варт з конвоювання від притягнення до відповідальності (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної) за порушення вимог, передбачених різними нормативно-правовими актами та внаслідок подвійних стандартів при виконанні однакових службових обов'язків.

Отже, усе зазначене вище вимагає аналізу існуючих правових норм з подальшим проведенням узгоджувальних змін нормативно-правової бази з цього питання, з наступним коригуванням планів охорони судових варт з конвоювання. Однак коригування нормативно-правових актів, у тому числі й актів локальної дії, потребує певного часу, протягом якого уповноважені суб'єкти продовжуватимуть здійснювати відповідну діяльність.

У цей період особовий склад підрозділів і частин Національної гвардії України не може бути звільнений від виконання службово-бойових завдань у судових вартах з конвоювання.

Отже, узагальнюючи 1 розділ можемо зробити висновок, що є необхідним внесення змін до Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 р. № 613/785/5/30/29/67/68, в частині встановлення нового порядку тримання підсудних (засуджених) під час проведення судових засідань з розгляду кримінальних проваджень.

Таким чином необхідно внести зміни до Державних будівельних норм "Будинки і споруди. СУДИ. ДБН В.2.2-26:2010", затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 17 травня 2010р. № 175, зокрема до п. 6.2.1.3 ДБН, з метою відокремлення з підзони для

решти учасників судового процесу (прокурора, адвокатів, секретаря судового засідання) та кафедри свідків, що примикає до неї, окремої підзони для адвокатів, підсудних і конвою.

Необхідно у напрямку практичного врегулювання проблеми, на підставі вимог чинних на цей час нормативно-правових актів:

1. прийняття рішення щодо можливості забезпечення охорони підсудних (засуджених) поза межами зони залу судового засідання, огороженої металевими ґратами, або скляної кабіни та поруч із захисником, виключно на підставі ухвали головуючого судді (колегії суддів) під час судових засідань з розгляду кримінальних проваджень;

2. внесення змін до планів охорони судових варт з конвоювання, які б передбачали можливість забезпечення охорони підсудних (засуджених) поза межами зони залу судового засідання, огороженої металевими ґратами, або скляної кабіни та поруч із захисником шляхом виставлення чатових у залі судового засідання, у тому числі й у підзоні для решти учасників судового процесу, зокрема адвокатів;

3. проведення інструктажів та відповідної роз'яснювальної роботи серед особового складу, який безпосередньо залучається до виконання службово-бойових завдань у складі судових варт з конвоювання, командирів підрозділів, військових частин і з'єднань Національної гвардії України з питань змін порядку організації та несення служби судовими вартами з конвоювання і документального забезпечення цього порядку під час безпосереднього несення служби.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЕЧ ЗАСУДЖЕНИХ ПІД ЧАС КОНВОЮВАННЯ

2.1. Причини та умови, що сприяють підготовці та вчиненню втеч підозрюваними, обвинуваченими та засудженими з-під конвою

Одним з пріоритетних напрямків службової діяльності служби виконання покарань є виконання завдань щодо забезпечення надійної охорони об'єктів, недопущення втеч підозрюваних, обвинувачених в скоєні злочинів і засуджених з-під варти [23, с. 258].

Втечі засуджених і осіб, які утримуються під вартою, є одним із перших місць в структурі злочинності кримінально-виконавчої системи. Існують різні способи вчинення втеч, класифікація яких дозволить в логічно правильній послідовності формулювати заходи попередження скоєних злочинів.

Питанню дослідження діяльності з запобігання вчинення пенітенціарної злочинності, а безпосередньо і вчинення втеч засуджених та ув'язнених відобразились в працях науковців як минулого так і сьогодення. При вчиненні втеч можливо доволі суттєві негативні наслідки (напар на адміністрацію, захоплення зброї, захоплення автотранспорту тощо), проте і після їх вчинення, втікачі являють собою небезпечну категорію, у зв'язку з тим, що вони не можуть здобути засоби для існування законним шляхом[24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31].

Втеча виражається в самовільному незаконному покиданні установи виконання покарань або слідчого ізолятора, спеціального транспортного засобу, призначеного для конвоювання засуджених, підозрюваних, обвинувачуваних.

Втеча засуджених і осіб, які утримуються під вартою, мають яскраво виражений суспільно-небезпечний характер, так як в їх результаті:

– припиняється виконання покарання особи, засудженої до позбавлення волі, або унеможлиблюється здійснення необхідних судово-слідчих дій;

– злочинець, який скоїв втечу, зазвичай повертається до злочинної діяльності і не тільки сам здійснює нові злочини, а й організовує нові злочинні групи;

– вдала втеча знижує авторитет органів та установ кримінально-виконавчої системи, виступає прикладом для інших засуджених та осіб, взятих під варту.

Досконала втеча впливає на авторитет і режим діяльності правоохоронних органів, знижує безпеку всього суспільства, порушує порядок виконання кримінального покарання і виконання кримінально-процесуальних заходів. Для затримання злочинців які втекли з-під варти часто використовуються великі кошти, ресурси матеріально-технічного характеру, відриваються від повсякденної роботи співробітники МВС та інших відомств. При здійсненні втечі можуть постраждати життя і здоров'я звичайних громадян, інших засуджених та осіб, взятих під варту, співробітників правоохоронних органів, заподіюється значний матеріальний і інший збиток.

Як показує проведений аналіз, втеча в кримінально-виконавчій системі часто відбуваються внаслідок:

– відсутності комплексного підходу у використанні сил і засобів органів і установ виконання покарань;

– наявності недоліків та упущень, що мають місце в організації службової діяльності підрозділів безпеки, оперативної роботи, охорони і конвоювання;

– невиконанні вимог нормативних правових актів, розпоряджень і вказівок пенітенціарної служби;

– несумлінного ставлення співробітників установ виконання покарань і слідчих ізоляторів до виконання своїх службових обов'язків;

– відсутність постійного контролю за засудженими.

Проведений аналіз дозволяє виділити основні причини та умови скоєння цих злочинів.

Організаційні:

- низька якість планування службової діяльності підрозділів з конвоювання, в тому числі недотримання норм призначення співробітників у караули;
- самоусунення керівників підрозділів від керівництва службою;
- формальне реагування керівників на що надходять з вищестоящого органу управління вказівки, рекомендації, методичні посібники щодо поліпшення службової діяльності варт;
- низький рівень (відсутність) контролю за несенням служби вартою, відсутність належної вимогливості до підлеглих;
- формальний підхід до аналізу причин і умов втеч;
- неефективність роботи щодо попередження та профілактики втеч;
- слабка взаємодія (або його відсутність) з зацікавленими органами, підрозділами, службами при виконанні функції охорони і конвоювання.

Кадрові:

- неякісний підбір, прийом на службу співробітників;
- залучення до несення служби у варті осіб, які не пройшли початкову підготовку, які не мають досвіду служби в підрозділах охорони і конвоювання;
- низький рівень професійної підготовки, слабкі знання вимог діючих нормативних актів, формалізм при проведенні планових, інструктивних занять, тренувань і навчань, що в результаті всіх перерахованих вище причин призводить до відсутності у співробітників знань про порядок і правила несення служби, належного досвіду, неготовності діяти при ускладненні обстановки в варті, порушень законності, неслужбовими зв'язками.

Причини і умови, пов'язані з неналежним несенням служби вартою:

- грубі порушення встановлених вимог щодо організації охорони і конвоювання засуджених та осіб, взятих під варту;
- недбалість і неухважність при виконанні службових обов'язків;
- довірливість і відсутність пильності у співробітників.

Причини і умови, пов'язані з інженерно-технічними засобами охорони:

- невиконання вимог по комісійній огляду установ і спеціального транспорту та невжиття заходів щодо усунення виявлених недоліків;
- технічна «застарілість» спеціального транспорту;
- недостатнє забезпечення підрозділів охорони і конвоювання сучасними засобами ІТЗО, зв'язку і т. д., відповідно до норм належності;
- відсутність системи відеоспостереження в спеціальному транспорті.

Перерахований комплекс причин і умов втеч засуджених і осіб, які утримуються під вартою, не є вичерпним, і в кожному конкретному випадку злочин потребує детального вивчення фактів і обставин, що призвели до нього і зумовили його вчинення.

Втеча засуджених та осіб, взятих під варту, свідчить, як правило, про підвищену суспільну небезпеку особи, яка його вчинила.

Класифікація втеч залежно від способу вчинення:

1. Залишення території, що охороняється шляхом:

- подолання основних огорож, виведення з ладу інженерних і технічних засобів охорони;
- здійснення втечі на «ривок»;
- втечі під час нападу на особовий склад варти;
- обману осіб, які здійснюють нагляд і охорону (шляхом проходження через КПП і контрольні майданчики під виглядом співробітника установи, інших осіб; підміни засуджених, які звільняються з установ, або, яким дозволено пересування без конвою);
- шляхом підкupu посадових осіб варт з охорони і конвоювання;
- укриття в вантажах і транспортних засобах;
- проникнення за лінію охорони через підкопи і підземні комунікації;
- використання автотранспортних засобів.

2. Втеча на шляху прямування або з не огорожених виробничих об'єктів, для чого використовуються наступні способи:

- втеча з використанням водних шляхів;

– укриття в тайниках і залишення виробничого об'єкта після зняття охорони;

– шляхом нападу на вартових, співробітників охорони і їх роззброєння;

– втеча під час конвоювання.

3. Втеча, що здійснюються засудженими, що містяться в колоніях-поселеннях, а також користуються правом пересування без конвою, можливі способом:

– самовільного відходу (виїзду) з виробничого об'єкта колонії-поселення;

– порушення маршруту руху [32].

Для попередження втеч з-під варти велике значення має вдосконалення профілактики розглянутих правопорушень, застосування інноваційних технологій. Сукупність дій співробітника з профілактики та припинення втеч засуджених та осіб, взятих під варту, визначаються його психологічної підготовки, професійною компетентністю, службовою мотивацією.

Психологічна підготовка співробітників кримінально-виконавчої системи до запобігання втеч засуджених та осіб, взятих під варту, спрямована на формування: готовності до несення вартової служби в різних умовах (в тому числі і екстремальних); почуття повної правової та соціальної захищеності; переконаності і впевненості співробітників в законності виконуваних ними дій; емоційної стійкості; навичок виявлення засуджених та осіб, взятих під варту, схильних до скоєння втечі.

Однією із яскраво вираженою ситуацією, що сталася 25 жовтня 2019 року після 11 години вечора до чергової частини поліції на залізничній станції у Дніпрі надійшло повідомлення про те, що у спеціальному вагоні для конвоювання засуджених виявили тіло солдата Національної Гвардії України (далі НГУ). Загиблий — Андрій Іваненко, військовослужбовець частини що знаходиться у Дніпрі.

Надзвичайна подія трапилася під час конвоювання засуджених у спеціальному вагоні залізничного транспорту, який прикріпили до потягу сполученням «Маріуполь-Львів». Засуджених перевозять у спеціальних

вагонах, які через застарілість досі називають «столипінськими». Такий вагон чіпляється до звичайного пасажирського потягу.

У середині вагон обшитий металом, поділені на секції, замість дверей — подвійна решітка, яка зачиняється на замок. Вікон у секціях немає. Загратованні, вони є лише з іншого боку вагона — у проході, який патрулює конвой. Останній складається з військових Національної гвардії, підпорядкованої МВС.

Близько десятої вечора засуджений Дмитро Бевзюк попросився у співробітників до туалета. Декілька військових відвели засудженого до вбиральні. Там навпроти дверей стояв постовий — військовослужбовець строкової служби Андрій Іваненко. Як ідеться у матеріалах провадження, що містяться в публічному судовому реєстрі, там засуджений до довічного позбавлення волі дістав схований у нього в одязі пістолет, заряджений патронами калібру 9 мм. Після чого, «відчинивши двері туалету, здійснив один постріл у бік потерпілого, влучивши в грудну клітину зліва».

Засуджений планував вчинити втечу під час конвоювання, але після пострілу, за даними слідства, інші вартові затримали злочинця і подали сигнал тривоги. Начальник конвойної служби, за його ж свідченнями, прибув на місце, коли солдати одягали на Дмитра Бевзюка наручники. Пізніше у керівництві військової частини повідомлять, що в'язень проніс зброю в літровій консервній банці з-під ананасів. Утім, як з'ясувало слідство, окрім зброї, у довічника було іще дещо.

Засуджений на довічне позбавлення волі Дмитро Бевзюк відбуває покарання 15 років. Покарання він відбував на Запоріжжі — у Софіївській установі виконання покарань №55. На його рахунку чимало доведених злочинів, серед них убивство й декілька розбоїв. Чоловік схильний до втечі — адже і раніше він це вже робив і декілька років переховувався від правоохоронців.

Оскільки нібито засуджений потребував лікування і його слід було переправити до найближчої установи виконання покарань, яка мала необхідний

медзаклад — на Дніпропетровщину, в установи виконання покарань №4. Перевезти в'язнів з однієї установи виконання покарань до іншої напряму часто не можливо, адже на великі відстані їх переміщують лише у потягах. Тому таке конвоювання засуджених відбувається поетапно — із транзитними зупинками в інших установах. Тож із Софіївської колонії Бевзюка спершу доставили в СІЗО Запоріжжя, де він протягом певного часу чекав на своє відправлення до багатопрофільної тюремної лікарні на Дніпропетровщині. І нібито саме в СІЗО, як запевняє Дмитро Бевзюк, він і отримав банку зі зброєю від когось зі свободи.

У дорогу засудженим справді дозволяють брати з собою особисті речі, але їх повинні ретельно обшукувати, особливо — засуджених які відбувають покарання до довічного позбавлення волі. Тож навіть якщо банку з усім її вмістом пронесли в СІЗО, військовослужбовці НГУ мали це виявити під час прийому засудженого під конвой. «Засуджений був виданий конвою Національної гвардії України разом з особистими речами, де в окремій кімнаті співробітниками Національної гвардії було здійснено повний обшук засудженого та його особистих речей. Після цього даного засудженого персоналом Національної гвардії України було вивезено за межі Запорізького слідчого ізолятора до обмінного пункту залізничної станції м. Запоріжжя.

Після того, як стався злочин, правоохоронці відкрили одразу три провадження. Одне розслідування — за фактом убивства військовослужбовця Андрія Іваненка — вела поліція і вже завершила його. А інші відкрили два різні територіальні підрозділи Державного бюро розслідувань. Одне провадження стосувалось коректності дій працівників СІЗО, інше — можливого службового недбальства військовослужбовців НГУ. Складу кримінального правопорушення в діях працівників установ виконання покарань не побачили, провадження закрили. У справі про співробітників НГУ слідство триває, але за більш ніж пів року жодної підозри Держбюро не оголосило.

Недбальство з боку конвою трапляється доволі часто. Порушення трапляються як у самих установах виконання покарань, так і з боку конвою.

Конкретно в цьому випадку експрокурор припускає, що зброя могла потрапити до увязненого під час конвоювання.

Отже, важливим є питання укомплектування підрозділів безпеки, охорони та конвоювання, оперативних підрозділів співробітниками, здатними виконувати покладені на ці підрозділи завдання. Необхідна повсякденна копітка робота по підвищенню їх освітнього та професійного рівня, формування у співробітників УІС високих духовних і моральних якостей, психологічної стійкості і своєчасного правильного реагування на виникаючі позаштатні ситуації.

2.2.Кримінально-правова характеристика вчинення втечі підозрюваних, обвинувачених та засуджених під час конвоювання

Позбавлення волі є крайнім заходом реакції держави на вчинення особою злочину. Відомо, що цей вид покарання засуджені відбувають покарання, що тягне за собою значні обмеження щодо засудженого, такі як ізоляція, лікування, постійний нагляд і контроль. Звичайно, такі умови по-різному впливають на людину, а отже, і наслідки такого впливу різноманітні. Особливе місце в системі кримінально-виконавчої злочинності займають втечі та ухилення від відбування покарання в установах виконання покарань. Громадська небезпека цих злочинів полягає не лише у порушенні принципу невідворотності покарання, але також негативним впливом на нормальне функціонування органів виконавчої влади покарання, посягання на інтереси справедливості. Все це свідчить про актуальність завдань, пов'язаних з попередженням розглянутих протиправних дій [33, с. 81].

Розгляд питань, пов'язаних з діяльністю оперативних підрозділів кримінально-виконавчої системи з попередженням вчинення втеч та випадків ухилення від відбування покарання в УВП, безвідносно до науки кримінального права не представляється можливим. Це пояснюється тим, що кримінально-правові норми є правовим орієнтиром і однією з підстав

організації оперативно-розшукової діяльності щодо попередження даних злочинів. ОРД покликана сприяти реалізації правових норм кримінального законодавства специфічними засобами і методами. Знання кримінально-правових норм необхідно для визначення і класифікації злочинних діянь, вироблення на цій основі ефективних оперативно-розшукових заходів.

Злочин втечі з в'язниці або з-під варти закріплений у ст. 393 Кримінального кодексу України. Втеча, тобто залишення місця позбавлення без дозволу або місце затримання особи, яка відбуває покарання у формі позбавлення волі або арешт або попереднє ув'язнення карається позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років. Така втеча здійснюється шляхом активної поведінки. Однак не виключається втеча, яка здійснюється пасивно. Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти є довготривалим злочином. Це час триває стільки, скільки триває строк позовної давності для кримінального переслідування відповідальність особа не буде затримана або вона сама не вирішить здатися. Втеча особи з місця позбавлення волі або з-під варти як передбаченого ст. 393 КК, злочин можливий лише в період відбування її покарання або затримання.

Суб'єктивною стороною втечі — це протиправна дія, що здійснюється з прямим умислом, за якого в'язень розуміє, що незаконно залишає місце позбавлення волі, арешту, попереднього ув'язнення або розташування конвою і бажає ці дії вчинити. У злочинця є прямий умисел щодо вчинення протиправної дії, тобто мета постійно або хоча б тимчасово залишити місце позбавлення волі, арешту тощо. Причинами протиправних дій можуть бути різні фактори і на кваліфікацію злочину це не впливає.

Об'єктивна сторона злочину виражається у вчиненні втечі, тобто незаконному залишенні місця, де злочинець відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту або місця, де особа перебуває в попередньому ув'язненні, або з-під варти. Незаконним вважається самовільне залишення місця відбування покарання або попереднього ув'язнення або втеча з-під варти, на підставі дозволу, отриманого незаконним шляхом (наприклад, підкуп конвою).

Об'єктом злочину є нормальна діяльність органів кримінально-виконавчої системи із забезпечення виконання вироку щодо позбавлення волі чи її арешту або постанови судді чи ухвали суду про застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту.

Суб'єкт злочину спеціальний. Ним є особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту або до якої застосовано запобіжний захід у виді взяття під варту.

Кваліфікуючі ознаки даної протиправної дії відображаються в частині 2 ст. 393 Кримінально виконавчого кодексу передбачає кваліфікуючі ознаки цього злочину: вчинення його повторно; за попередньою змовою групою осіб; способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб; втечу, поєднану із заволодінням зброєю чи з її використанням, або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, або шляхом підкопу, а також з пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони.

Встановлення особливих особистісних ознак засуджених, які вчинили втечу, дозволяє правильно орієнтувати і будувати індивідуальну профілактику злочинів, виявляти негативні ознаки, на які треба впливати, щоб їх нейтралізувати, встановлювати позитивні, на які слід спиратися у виховній роботі. При аналізі ознак особи засудженого за втечу особливе значення має надаватися вивченню соціально-демографічної, моральної і психологічної характеристик. Вони мають особливу цінність у зв'язку з тим, що по них можна судити про інші якості особистості. Наприклад, за рівнем і видом освіти, в тому числі спеціальної, можна зробити висновок про наявність у людини професійних знань; за тривалістю часу роботи – про наявність професійного досвіду, навичок, компетентності.

Суспільна небезпека втеч з місць позбавлення волі або з-під варті пояснюється такими чинниками: внаслідок вчинення втечі порушується принцип невідворотності покарання; сам факт втечі негативно впливає на інших засуджених, а також на злочинців, що перебувають на волі, породжуючи

у перших надію на ухилення від відбування покарання, а у других – почуття безкарності за вчинені злочини; суспільна небезпека втеч збільшується ще й через те, що засуджені, які вчинили втечу, перебувають у нелегальному становищі, добувають кошти для існування злочинним шляхом, у ряді випадків втягують у злочинну діяльність інших осіб, особливо з числа молоді [34, с. 254].

Все викладене свідчить про велику суспільну небезпеку, що викликають втечі засуджених, і яка увага приділяється запобіганню цьому виду злочинів у виправних колоніях. Саме тому боротьба з втечами є одним із найважливіших завдань співробітників установи виконання покарань.

Однак проведений нами моніторинг в установах виконання покарань свідчить про те, що персонал цих установ ще недостатньо володіє методикою та рекомендаціями з організації і здійснення профілактики втечі з місць позбавлення волі. Відсутність у юридичній науці прикладних розробок проблем запобігання втечам із виправних колоній, науково обґрунтованих рекомендацій, навчальної та методичної літератури з цих питань обмежувала правові можливості персоналу цих установ щодо підвищення ефективності запобіжної діяльності. Абсолютна більшість втеч вчиняється засудженими з виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільниць соціальної реабілітації – 77,3 %, друге місце посідають втечі з виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – 12,5 %, третє місце – з виправних колоній середнього рівня безпеки – 10,2 % [35, с. 40].

Стрімке зростання законодавчого регулювання певних процесів відштовхнуло на другий план діяльність персоналу УВП та слідчих ізоляторів до запобігання вчиненню злочинів особами, які в них тримаються, зокрема, такого суспільно небезпечного явища, як втеча з місця позбавлення волі або з-під варти. Навіть найжорстокіші системи тюремної ізоляції, оснащені досконалыми інженерно-технічними засобами охорони й нагляду за засудженими, не можуть забезпечити виняткову безпеку від вчинення втеч.

Втеча з в'язниць та з під конвою як кримінальне правопорушення порушує норму діяльності виправної або виховної колонії, загрожує безпеці персоналу, засудженим та іншим громадянам. Негативними наслідками втечі є не стільки ухилення засудженого за відбування покарання, стільки в тих непередбачених небезпеках, що виникають у процесі їх вчинення: напад з метою заволодіння зброєю; вбивство співробітника, представники обозу, працівники установи та використання їхнього одягу та документи для виходу за межі місця позбавлення волі; захоплення заручників тощо.

Слід зазначити, що не у всіх країнах передбачена кримінальна відповідальність за втечу. Так в Німеччині, планувати і здійснювати втечі з в'язниць не те, щоб дозволено, і звичайно, вкрай небажано для адміністрації в'язниць, але не незаконно. Причина такої «м'якості» влади полягає в тому, що німецькі співробітники вважають, що прагнення до свободи – один з основних людських інстинктів, боротися з яким марно і безглуздо. Волелюбність – така ж неподолана тяга, як і інстинкт розмноження і самозбереження, що можна довести прикладом тварини, відловленої і посадженої в клітку: поки воно не зламане психологічно і не привчене до неволі, тварина буде здійснювати спроби втечі за будь-якої зручної нагоди. У випадку, якщо людина вдало здійснила втечу, але згодом була спіймана, злочинця відправляють «відбувати» свій термін, не залучаючись до кримінальної відповідальності і не сплачуючи жодних штрафів. Або перебуває на свободі, поки його не спіймають.

Отже, як ми вже з'ясували, ув'язненому не платять гроші за спробу втечі або, ніхто не накладе на нього жодних покарань. Однак важливо зазначити наступне: за сприяння втечі призначено досить суворе покарання. Якщо допомогу було надано опосередковано або не спричинило наслідків, тобто сама втеча, тоді помічника навряд чи покарають. Однак якщо втеча вдала, помічник отримає максимальний штраф, який він зможе заплатити або «охоче», або під час позбавлення волі. Крім того, помічнику може бути призначений додатковий термін позбавлення волі, який у деяких випадках досягає п'ятнадцятирічного віку, суддя часто виносить вирок близько п'яти додаткових років в'язниці. Тому

що адміністрація німецької в'язниці заохочує до втечі, деякі дослідники вважають, що в'язниці Німеччини, найбільш гуманні в'язниці в світі. Однак здебільшого, при всьому бажанні адміністрації допомогти втікачу стояти на місці шлях правдивий, багато що залежить від судді.

2.3. Попередження вчинення втеч підозрюваних, обвинувачених та засуджених під час конвоювання

Попередження втеч з місць позбавлення волі, на наш погляд, є одним з найбільш вагомих і актуальних питань виконання кримінальних покарань. Серед злочинів, що визначають оперативну обстановку в установах виконання кримінальних покарань, втечі з місць позбавлення волі є одним із перших місць, як і в структурі злочинів, які зазіхають на інтереси правосуддя. Про високу активності позбавлення волі також свідчать дані про запобігання втеч з місць ізоляції, а також динаміка застосування дисциплінарних стягнень, які починаються за так звані зміни маршруту пересування і залишення місця роботи засудженими, які користуються правом без конвойного пересування, і інші порушення режиму, вчинені без мети ухилення відбування покарання [36, с. 21].

Втеча з установ виконання покарань має значну суспільну небезпеку, яка виражається в скрутні здійснення правосуддя; залишення не реалізованими цілей кримінального покарання; створенні особам, які здійснюють втечу, прецеденту для інших засуджених, продовження ними злочинної діяльності, помсти свідкам, потерпілим і працівникам правоохоронних органів. Все це створює у населення уявлення про непрацездатність держави вести ефективну боротьбу зі злочинністю.

Погіршення криміногенної ситуації в пенітенціарних установах, зміна якості засуджених і осіб, які утримуються під вартою, неминуче призводять до збільшення ймовірності скоєння злочинів в ході здійснення конвоювання.

Можемо виділити фактори ризику, що сприяють вчиненню втеч засуджених, в тому числі і під час конвоювання. Внутрішні (особистісні) фактори ризику здійснення втечі (на індивідуальному рівні):

- особливості історії життя підозрюваних, обвинувачених та засуджених (досвід здійснення втечі в дитячі роки з дому, дитячого будинку, інтернату, виховання в несприятливих сімейних умовах; відсутність постійного місця проживання, особливі умови проживання);

- психічні аномалії, хімічні залежності;

- наявність індивідуально-значущої, психо-травматичної, ситуації або умов;

- особливості сприйняття ситуації, що склалася як сприятливою для здійснення втечі;

- наявність порушень встановленого порядку відбування покарання, віднесення до категорії осіб, які перебувають на профілактичному обліку;

Зовнішні фактори ризику здійснення втечі:

- неефективне керівництво (на різних рівнях службової ієрархії) діяльністю підлеглих, неналежний контроль виконання посадових обов'язків підлеглими;

- неефективна організація і реалізація системи контролю (нагляду та охорони) поведінки підозрюваних, обвинувачених та засуджених;

- низький рівень виконання співробітниками службових і професійних обов'язків, наявність у них професійної та особистісної деформації;

- слабка організація профілактичної роботи з підозрюваними, обвинуваченими та засудженими, формальне ставлення до вивчення їх особистості;

- неефективність взаємодії служб;

- низький рівень підготовки співробітників пенітенціарної установи до виконання службових і професійних обов'язків, їх недосвідченість;

- несприятлива соціально-психологічна обстановка в установах виконання покарань;

- неефективна реалізація основних засобів виправлення засуджених;
- істотні недоліки експлуатації інженерно – технічних засобів [37, с. 23].
- певний набір індивідуальних характеристик (кримінологічних, соціально-демографічних, соціально-психологічних, особистісних), які сприяють вчиненню втечі.

Друга група факторів вказує на низький рівень виконання співробітниками пенітенціарної служби своїх службових і професійних обов'язків, недооцінку серйозності ситуацій, пов'язаних з втечею, безвідповідальне ставлення частини персоналу до процесу профілактики надзвичайних ситуацій в середовищі осіб, які утримуються в місцях позбавлення волі.

Усунення цих недоліків є найбільш значущим, пріоритетним напрямком, оскільки відноситься до категорії «службового обов'язку», впливає на якість процесу виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі, та тримання осіб, ізольованих від суспільства. Воно вимагає підвищення якості відбору та підготовки кадрів пенітенціарної служби, рівня початкової підготовки в навчальних центрах для осіб, прийнятих стажерами на посаді співробітників пенітенціарної служби, а також рівня службово-бойової та професійної підготовки співробітників.

Для злочинів, скоєних під час конвоювання, характерні багато рис пенітенціарної злочинності в цілому, але в той же час вони мають ряд специфічних рис. У зв'язку з цим при вивченні і розробці заходів попередження злочинів необхідно спиратися на досягнення пенітенціарної кримінології, поява якої пов'язано зі специфікою детермінації і особливостями профілактики злочинів у виправних установах. При цьому професор В.Г. Громов пропонує відносити злочини, скоєні «під час проходження етапом» до пенітенціарної злочинності «в широкому сенсі слова» [38, с. 43], а до власне пенітенціарних злочинів – тільки злочини, вчинені засудженими в місцях позбавлення волі.

Ця точка зору щодо злочинів, скоєних під час конвоювання спеціальними підрозділами служби конвоювання, носить суперечливий характер, оскільки

основним критерієм є місце, а не суб'єкт злочину. Більшість дослідників не включають злочини, вчинені під час конвоювання, в число пенітенціарних злочинів. Так, на думку А.З. Ірікханова, «пенітенціарним злочином, по російському карному праву, слід визнати заборонене кримінальним законом суспільно небезпечне, винне і кримінальне діяння, вчинене засудженим до позбавлення волі в період відбування покарання у в'язниці, виправній колонії, виховній колонії, колонії-поселенні, лікувальному ІУ і слідчому ізоляторі ... в зв'язку з залишенням його для виконання робіт з господарського обслуговування» [39].

Ця точка зору має глибокі історичні корені, оскільки тільки протягом останніх п'ятнадцяти років 200-річної історії конвоювання спеціальні підрозділи функціонально і організаційно включаються в систему органів, що виконують покарання. Раніше ці функції були покладені на структуру органів МВС, і, відповідно, усунення причин і запобігання злочинам під час конвоювання здійснювалося без належної взаємозв'язку з пенітенціарної кримінології. Виняток злочинів під час конвоювання з власне пенітенціарних суперечить положенню про включення періоду конвоювання в термін обчислення покарання у вигляді позбавлення волі.

Злочини, вчинені засудженими та особами, що знаходяться під вартою, в період перебування їх під охороною варт з конвоювання, в основному повторюються, що представляє собою підвищену соціальну небезпеку. Звичайно, злочин може бути скоєно не тільки особою, вже засудженим до тюремного ув'язнення, але і затриманим, і в цьому випадку дане діяння не буде розглядатися як рецидив.

Виходячи з вищевикладеного, можна сформулювати наступне визначення злочину під час конвоювання - це заборонене кримінальним законом суспільно небезпечне, винне і кримінальне діяння, вчинене засудженим до позбавлення волі, або особою, що знаходиться під вартою, під час примусового переміщення органами, уповноваженими законом на постійній основі здійснювати конвоювання.

Перш за все, діяльність варт з конвоювання спрямована на запобігання втечі. З усіх перерахованих злочинів втечу може здійснюватися тільки за попереднього наміру. Решта злочинів скоєні спонтанно, під впливом ситуації і багато в чому обумовлені злиттям обставин або особистих характеристик супроводжуваних. Небезпека втеч полягає не тільки в тому, щоб ухилитися від відбування покарання, але і від наслідків, які можуть статися в ході його здійснення: нападу на військовослужбовців та заволодіння зброєю; вбивство осіб, які здійснюють конвоювання; захоплення заручників та ін.

За справедливим думку, В.М. Гаврилов, «погоні тягнуть ресурсні витрати на розшук та затримання злочинців. Затримання злочинців при вчиненні таких кримінальних діянь вимагає значних сил і засобів» [36, с. 14]. Особливу суспільну небезпеку становить втечу з-під варти варт з конвоювання, в тому числі і тому, що він відбувається в людному місці і може бути пов'язаний із заподіянням шкоди третім особам. Втечею є самовільне протиправне залишення засудженими або особами, що містяться під вартою, встановленого для них місця знаходження, шляхом подолання будь-яким способом лінії охорони (простору, обмеженого прогулянковим двориком, приміщенням камери, салоном автомобіля і літака, каютою судна, купе вагона і т. п.). Втечею під час конвоювання вважається самовільне подолання конвойної лінії охорони різними способами, а спробою до втечі – дії, спрямовані на подолання лінії охорони.

Аналіз вчинення втеч, допущених під час конвоювання дозволив виділити наступні підстави для класифікації даного виду злочину:

- 1) по моменту формування наміру у конвойованої особи;
- 2) за способом скоєння;
- 3) за місцем здійснення.

З моменту формування наміру втеч можна розділити на попередньо сплановані і здійснені під впливом раптово виниклого наміру. Останні найчастіше відбуваються в тому випадку, коли у конвойованої особи складається враження, що система охорони недостатня для припинення його

протиправних дій. І. Н. Побединський, С. М. Асдієв, Т. Н. Волкова пропонують всі погоні (так само, як, втім, і спроби втечі) розділити за способом скоєння на наступні види:

1. втечі з використанням зброї;
2. вчинення втечі шляхом підкупу посадових осіб варти;
3. вчинення втечі під час нападу на особовий склад варти;
4. імітація конфлікту з метою здійснення втечі;
5. захоплення заручників при здійсненні втечі;
6. вчинення втечі на «ривок»;
7. обман і використання довіри співробітників УІС при здійсненні втечі з-під варти варт з конвоювання;
8. вчинення втеч в результаті підміни одного конвойованої іншим [40, с. 11].

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне класифікувати погоні при супроводі в порядку здійснення таким чином:

1. Втечі, які не пов'язані з насильством (вчинення втечі на «ривок», вчинення втечі шляхом порушення цілісності спеціальних автотранспортних засобів, здійснення втечі шляхом підкупу співробітників конвою, здійснення втечі шляхом обману та використання довіри співробітників служби конвоювання, вчинення втеч в результаті підміни одного конвойованої іншим).

2. Втечі, пов'язані з нападом на склад варти або з погрозою застосування насильства, а також з використанням зброї.

3. Втечі вчинені групою осіб.

Напад на караул не завжди може бути скоєно з метою здійснення втечі. Треба відзначити, що особовий склад варт з конвоювання, особливо при проходженні в спеціальному вагоні, регулярно стикається з небажанням цивільних осіб підкорятися законним вимогам варти. В такому випадку особи можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності. Є випадки нападу на особовий склад з хуліганських спонукань, наприклад, в стані алкогольного сп'яніння. Самі зазначені дії не становлять особливої загрози для

варти, але можуть створити умови, сприятливі для здійснення втечі або нападу з боку конвойованих, в тому числі і шляхом захоплення заручників з числа третіх осіб. Частина ж злочинів, що мають місце в караулі, залишається латентною і не завжди тільки через приховування події особовим складом варти.

Перебуваючи під вартою, людина буквально стає мимовільним, оскільки від нього більше нічого не залежить, за винятком того, що в ієрархії всередині місця позбавлення волі є місце. Це ще одна причина для здійснення втечі. Вільна воля є головною цінністю демократичного суспільства. В результаті право вибору набагато цінніше, ніж в будь-якій іншій державній системі. Потрапляючи в місце позбавлення волі, людина переходить в місце, де немає місця для людини. Найскладніше в тому, щоб справлятися з таким психологічним тиском, коли немає можливості приймати будь-які осмислені рішення, і все підпорядковується суворим графіком, внутрішнім законам виправної установи. Втеча в таких ситуаціях стає виходом із відчаю, спроби, принаймні на короткий час, дихати в повітрі справжньої свободи, зустрітися з близькими родичами.

Завданнями профілактики втеч є:

- визначити причини та умови, що сприяють втечі, розробити і здійснити заходи щодо їх усунення;
- виявлення осіб, від яких можливо очікування втечі, розробляти і вжиття заходів з надання на них виховного, індивідуального профілактичного впливу;
- забезпечення надійного захисту, ізоляції та нагляду за засудженими;
- взаємодія з цього питання з органами внутрішніх справ, державними і громадськими організаціями.

Отже, служба конвою – це діяльність з організації та практичної реалізації супроводу підозрюваних чи обвинувачених осіб, які вчинили злочини в місце призначення в установленому порядку. Як уже було зазначено вище, основними завданнями цієї служби є: забезпечення своєчасної доставки осіб, взятих під варту, в пункт призначення; підтримання встановленого для них

режиму; запобігання і припинення спроб, супроводжуваних втечею, самогубством і нападом на конвой; затримання осіб, які намагаються звільнити тих, кого супроводжують з-під варти.

На підставі вищесказаного можемо зробити висновок, що попередження втеч і ухилення від відбування покарання в установах виконання покарання є важливим завданням, що стоїть перед адміністрацією установ. Належне її рішення може бути забезпечене шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють цим діям, виявлення осіб, схильних до вчинення аналізованих злочинів, а також попередження і припинення цих діянь. Одна з провідних ролей в даній діяльності належить оперативним підрозділам кримінально-виконавчої системи, що володіє широким набором засобів і методів, які дозволяють адекватно протидіяти злочинним проявам.

Місце, яке посідають втечі у структурі пенітенціарної злочинності, і вплив цих злочинів на оперативну обстановку в установах виконання покарань дають підстави констатувати про доцільність підвищеної уваги кримінології до цієї групи протиправних діянь. Існуючі умови і криміногенна ситуація в органах і установах виконання покарань вимагають зміни якості організації діяльності персоналу цих установ, а також нових підходів в реалізації попереджувальної функції, спрямованої на недопущення ускладнення оперативної обстановки, вчинення злочинів, особливо втеч.

Необхідно відзначити, що нелегко звести прагнення укладених до втечі, це вимагає поступової роботи у всіх областях в нинішній системі виконання вироків. Атмосфера в установах виконання покарань є досить важкою, придушення особистості по ієрархії не звинувачує, а можливості для саморозвитку отримують мінімум. Зміна таких недоліків радикально змінить всю організацію місць утримання під вартою, забезпечить оптимальне розміщення засуджених та їх подальшу інтеграцію в нормальне життя без витрат ресурсів на забезпечення захисту від втеч.

Втечі з пенітенціарних установ – дуже складне соціально-психологічне і юридичне явище. Боротьба з ними не повинна обмежуватися тільки вдосконаленням кримінально-правових заходів. Необхідно підвищити ефективність роботи виправних колоній, розробити і провести профілактичні заходи на стадії виявлення злочинного наміру втечі.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ З ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНО ПРОТИВОПРАВНИМ ДІЯННЯМ ПІД ЧАС КОНВОЮВАННЯ

3.1.Зарубіжний досвід запобігання втеч засуджених під час конвоювання

У контексті забезпечення безпеки пенітенціарних установ слід вказати на важливу роль технічної складової частини (це стосується, насамперед, економічно розвинених країн).

Сучасні вчені приділяють велику увагу вивченню міжнародного досвіду з метою запровадження його на теренах української пенітенціарної системи. Слід відмітити здобутки таких вчених, як Богатирьов І.Г., Боднар І.В., Пузирьов М.С., Копотун І.М., Царюк С.В. та інших[41;42; 43; 44; 45; 46;47;48].

Розглянемо досвід організації охорони засуджених у закордонних країнах на прикладі декількох розвинутих європейських держав. Система охорони в'язниць цих держав має досить давню історію та водночас відповідає сучасним вимогам безпеки персоналу та засуджених. Невіддільною складовою частиною безпеки залишається саме охорона засуджених у цих виправних закладах.

Так, у Великобританії є сім в'язниць з умовами тримання, які забезпечують максимальний рівень безпеки. До них поміщають найбільш небезпечних для суспільства засуджених. З наявних чотирьох категорій режиму (А, В, С, D), що відрізняються ступенем ізоляції, такі в'язниці належать до Класу А і Класу В. Відповідно мета, яка ставиться перед установами та персоналом, – звести нанівець можливість здійснити втечу. Організація охорони відрізняється наявністю кількох рубежів охорони з радіолокаційним виявленням. Кожен сектор установи ізольований один від одного. У ньому розташовується один рубіж охорони периметра з радіолокаційним виявленням і десятиметрова стіна периметра з пристроєм. Установи класу А і В оснащуються

внутрішнім кабельним телебаченням, а рубежі радіолокаційного виявлення – спеціальними сигналізаторами глибокого виявлення. Чисельність персоналу в таких установах щодо ув'язнених набагато вища, на відміну від інших установ.[49]

Для забезпечення правопорядку в установах у розпорядженні персоналу є спеціальні засоби та засоби індивідуального захисту. У цих установах відсутній загалом радіозв'язок та відомчі спеціальні мережі телефонного зв'язку. Отже, ми можемо констатувати, що система охорони побудована задля єдиної мети – ізоляції особи, без можливості здійснення спроби втечі. Водночас активно використовуються технічні можливості з виявлення самого факту спроби втечі (сигналізатори глибокого виявлення), а також відсутність мобільного/радіозв'язку робить неможливим налагодження й підтримання контактів з зовнішнім світом, що підвищує рівень охорони об'єкта й унеможливорює спробу втечі з установи виконання покарань [50, с. 220–221].

Наступним прикладом щодо організації охорони в пенітенціарних закладах, які можуть слугувати прикладом для України, є Швейцарія. Так, у цій країні функціонує 110 в'язниць, переважна кількість з яких становлять слідчі ізолятори та установи відкритого типу для виконання не тривалих покарань. Приблизно 30 установ виконують покарання тривалого характеру [51; 52].

За взірць слід характеризувати одну з-поміж швейцарських пенітенціарних установ – в'язницю Кемп-Доллон (Champ-Dollon) у місті Женева, що відрізняється своєю полі-функціональністю, оскільки є установою максимального рівня безпеки та поєднує функцію слідчого ізолятора, де тримається понад 900 осіб. Особливістю організації охорони цієї установи виконання покарань є наявність приблизно 70 камер відеоспостереження, а також використання природного рельєфу. Територіально в'язниця розташована на пагорбі висотою приблизно 100 метрів, основна огорожа суцільного заповнення з облаштованим нагорі колючим дротом, діаметром у кільцях приблизно 40 сантиметрів в один ряд. З метою убезпечення персоналу від можливих агресій від засуджених створено системи постійного моніторингу

переміщення й перебування працівника в конкретному приміщенні в'язниці. Сутність такого моніторингу полягає в наявності на ремені працівника комунікатора, який реагує на сигнал антени, розташованої в кожному з приміщень в'язниці. За загрози надзвичайної ситуації працівник, натискаючи на червону кнопку комунікатора, автоматично інформує головного оператора на сервері про місце події. Завдяки такому оснащенню досягається висока ефективність несення служби персоналом, свідченням цьому є те, що на ніч в установі залишаються всього 4 працівники.

В Іспанії система безпеки пенітенціарних установ (в тому числі кошти її технічного забезпечення) корелює з видом установи, водночас і в центрах соціальної інтеграції, загалом не є закритими та функціонують на основі принципу довіри до засуджених (останні мають можливість працювати та проходити лікування за межами даних закладів); діє ефективна система безпеки, що дозволяє контролювати засуджених з допомогою електронних браслетів GPS-контролю, індикаторів вмісту алкоголю в крові, персональних визначників голосу [53, с. 70].

Найбільш досконала система технічного оснащення пенітенціарної безпеки є наразі в США. Сучасним методом оптимізації здійснення контролю та нагляду, підвищення рівня забезпечення порядку та умов виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі виступає можливість застосування персоналом технічних і спеціальних засобів (в тому числі новітніх аудіовізуальних, електронних та інших технічних досягнень), з метою попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого порядку відбування покарання, а також з метою отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Мова ведеться щодо успішного застосування з 2000 року в більшості федеральних в'язниць США радіочастотної системи безперервного спостереження та ідентифікації (система електронного стеження і графічного позиціонування в режимі реального часу) [54, с. 28; 53].

Загалом як зазначають дослідники, використання комп'ютерних технологій з застосуванням цифрових систем контролю і спостереження

дозволяє ефективно реалізовувати завдання щодо здійснення комплексного контролю території пенітенціарної установи, оперативно реагувати на виникаючі позаштатні ситуації та тим самим забезпечувати безпеку в межах пенітенціарної установи.

Тому наразі є наявною нагальна потреба з урахуванням прогресивного міжнародного і закордонного досвіду щодо охорони та безпеки в кримінально-виконавчих установах, ресурсних, матеріальних та економічних можливостей нашої держави, рівня злочинності та реального стану вітчизняних пенітенціарних установ розпочати поступове впровадження вищевказаних засобів та заходів охорони з метою запобігання втечам з місць позбавлення волі або з-під варти в Україні.

Організація ізоляції засуджених до позбавлення волі має свої особливості залежно від держави, де відбуває покарання особа. Використання закордонного досвіду є виправданим у контексті вдосконалення окремих елементів виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, зокрема, застосування ізоляції. Водночас запозичення закордонного досвіду не повинно ставати сліпим копіюванням. Необхідно враховувати, по-перше, уже чинне українське законодавство та ділову практику і, по-друге, відмінності між континентальною та англо-американською правовими системами [55, с. 145].

Варто зазначити, що сучасна система поділу установ виконання покарань в Україні, хоча і схожа з європейськими (максимальний, середній, мінімальний рівні безпеки), але з огляду на значну гуманізацію майже «стерта» відмінність (суворість) у рівнях безпеки. Таку відмінність можна простежити лише між максимальним рівнем безпеки та мінімальним з полегшеними умовами тримання [56, с. 119].

Хоча кожна держава має свої особливості системи виконання покарань, зумовлені економічним, культурним розвитком, рівнем правосвідомості, проте, поділ установ виконання покарань у виді позбавлення волі на різні види є виправданим. Критерії, що покладені в основу поділу місць ізоляції, різняться залежно від країни. Так, наприклад, у Великобританії за основу беруть різні

категорії засуджених для кожної з установ виконання покарань. Однак навіть всередині країни є свої відмінності: англійські та шотландські тюрми мають різні класифікації зазначених категорій засуджених.

В Англії виділяють категорії засуджених, з огляду на ймовірності порушення зовнішньої ізоляції, а саме:

- категорія А: ті засуджені, чия втеча вважається дуже небезпечною для громадськості або національної безпеки;

- категорія В: ті засуджені, які не вимагають максимальної безпеки, але схильні до втечі;

- категорія С: ті засуджені, які ще не можуть бути у відкритих умовах, проте, є низька схильність до втечі;

- категорія D: мінімальна можливість втечі, широкі можливості спілкування із зовнішнім світом.

У Шотландії для ізоляції засуджених беруть за основу три категорії: засуджені, за якими необхідно здійснювати високий рівень нагляду, засуджені, за якими необхідно здійснювати середній рівень нагляду та засуджені, нагляд за якими можна звести до мінімуму [57, с. 87].

На противагу вищевказаним країнам доцільним буде звернутися до досвіду функціонування установ максимального рівня безпеки в Норвегії. Вона має власний, не схожий на інші країни досвід організації охорони власних в'язниць. Вони поділяються на три види: закриті (максимальний рівень безпеки); відкриті (мінімальний рівень безпеки); так звані «перехідні» тюрми (halfway house). Основним напрямом роботи із засудженими є не забезпечення їхньої ізоляції, а забезпечення особистої безпеки [58, с. 22].

Адміністрація установи прагне до того, щоб заходи безпеки не обмежували соціальну роботу і гуманне ставлення до ув'язнених. Адже досвід доводить, що посилення технічної безпеки призводить до більшого насильства та агресії, оскільки посилюється ізоляція засуджених. Співробітники Виправної служби Норвегії наголошують, що установа не має бути такою, з якої

неможливо здійснити втечу, оскільки подібна установа буде надмірно закритою, що тільки посилить насильство та агресію серед засуджених.

Україна пішла проєвропейським шляхом, це виявляється в поділі установ виконання покарань за рівнями безпеки, що відповідає міжнародним нормам у сфері поводження з засудженими та робить можливим запозичувати позитивний закордонний досвід у сферу виконання покарань у виді позбавлення волі.

Однак є такі системи кримінально-виконавчих установ, які не класифікуються за рівнем безпеки, або ставлять собі за мету якнайменше ізолювати засуджених, інтегрувати їх у суспільство та повернути до звичного способу життя [59, с. 57–58].

Відповідальність держави виходить за рамки запобігання активному утиску ув'язнених: вона включає відмову від принизливих процедур, які зазіхають на людську гідність та не служать безпеці або будь-яким іншим завданням, і забезпеченням того, щоб страждання в'язнів в місцях позбавлення волі не перевищували рівня, властивого позбавленню волі. Людська гідність та безпека в місцях позбавлення волі взаємозалежні. Установа виконання покарань та людська гідність не тільки сумісні, вони повинні бути сумісними [60, с. 64–65].

У контексті підготовки персоналу для вітчизняної системи виконання покарань ми усвідомлюємо, що знаходимося лише на початку тернистого шляху. І нагальним наразі є питання щодо оптимізації чисельності персоналу та, як наслідок, зміни підходів до підготовки кадрів.

У Швейцарії процедура виконання покарань базується на двох основних конституційних принципах: поваги до людської гідності та забезпечення прав правопорушників, оскільки вони можуть бути суттєво обмежені через необхідність перебування в тюремних установах. До цих основних принципів кримінальне законодавство додає загальні принципи виконання покарань: запобігання вчиненню повторних правопорушень після звільнення; організація, по можливості, нормальних умов для ув'язнених; підтримка осіб, які

звільняються з місць позбавлення волі, у подоланні наслідків тюремного ув'язнення; вжити необхідних заходів для запобігання вчиненню злочинів під час перебування в місцях позбавлення волі. Неписаним, але загальноновживаним у роботі із засудженими є принцип: «засуджені не наші друзі, але й не наші вороги». Саме з цього починається як освіта персоналу, так і перші дні роботи в установах виконання покарань. Головне – ставитися до засуджених з повагою до їх людської гідності. Саме тому на роботу в місця позбавлення волі не приймаються особи, які негативно ставляться до злочинців, бажають владарювати над іншими, схильні до проявів гніву тощо (це визначається з допомогою відповідних спеціалістів та різних опитувань). У жодному разі не приймаються на роботу холерики, агресивні, конфліктні особистості, наслідувачі різних догм, переконані виключно у власній правоті тощо. З цих же мотивів на роботу приймаються люди, що вже мають певний життєвий досвід (віком 28–30 років). Причому перевага надається тим, хто має родину і дітей [61, с. 65; 62].

Безумовно, найважливішою складовою частиною пенітенціарної системи є персонал. Тюремні службовці в Норвегії проходять дворічний курс навчання в Академії кримінально-виконавчої служби Норвегії (KRUS), де вони отримують повну оплату та навчання з таких предметів, як психологія, кримінологія, право, права людини та етика. За кожним ув'язненим в Норвегії закріплюється офіцер, який допомагає в контактах з третіми особами, такі як постачальники послуг або посадові особи в колі кримінально-виконавчої системи. Тюремний персонал у Норвегії не має зброї та складається приблизно на 40% з жінок-офіцерів [63, с. 34].

Кадрове забезпечення в німецьких в'язницях у переважній більшості складається із соціальних працівників, психологів і адвокатів; тюремні працівники проходять ґрунтовну підготовку, перш ніж їх пустять на службу (два роки складає навчання). В Україні ще належить створити необхідні умови для реабілітації, адже для цього потрібно забезпечити насамперед достатній штат психологів та належне медичне обслуговування.

Слід звернути увагу на максимальне розділення функцій персоналу в'язниць та поліції у ФРН: у тюрмах відсутні звичні для колишніх радянських країн оперативні підрозділи, оскільки всіма видами профілактики й припинення правопорушень займаються працівники поліції. Це стосується й випадків втечі, бійок у тюрмі та інших надзвичайних ситуацій. Персонал місць позбавлення волі не має при собі жодних засобів захисту, спеціальних засобів або зброї. Єдине, що може зробити працівник колонії, – викликати підмогу або одразу ж працівників поліції (яка прибуває протягом 5–15 хвилин), хоча зброя в установі все ж таки є і зберігається за межами приміщень, куди мають доступ засуджені. Попри те, що кількість ув'язнених жінок у ФРН є незначною, половина всього тюремного персоналу є жінками. І це сприймається дуже схвально, оскільки, за визначенням експертів, присутність жінки в колонії знижує агресію, а з точки зору забезпечення безпеки – у разі бажання ув'язненого нашкодити працівнику він може це зробити як щодо жінки, так і щодо чоловіка. Значне число жінок працює в тюрмах на керівних посадах (начальники та заступники).

У ФРН функціонує доволі чітка та продумана система відбору та підготовки персоналу. У системі є навчальний заклад, що забезпечує спеціальну підготовку вже відібраних кандидатів. Кількість місць відповідає потребам в'язниць і коригується щороку.

До числа мінімальних вимог, які висуваються до кандидатів на роботу в системі, належать такі: до 39 років; середня шкільна освіта; мінімальний 2-річний досвід роботи за професією чи соціальний досвід; відсутність судимості; потрібні реакції (визначаються тестами); володіння мовою та розмовні здібності; добра пам'ять. Відбувається відбір на основі тестування, структурованого інтерв'ю, іспиту з фізичної підготовки (критерії відбору є значно нижчими, ніж, приміром, для поліцейських) та медичного обстеження. Середній конкурс на одне місце становить 10 осіб на місце. Середній вік кандидатів на цій – 30 років, лише одного разу працівник був прийнятий на роботу у віці 22 років. Термін первинного навчання становить 2 роки та поділяється на кілька блоків теоретичних та практичних занять, що проводяться

у в'язниці-моделі в ігровій формі (викладачі та курсанти переодягаються і відтворюють різні ситуації з життя в'язниці). Як правило, після першого місяця теорії проводяться практичні заняття протягом трьох місяців.[64; 65; 66]

Треба вивчити відповідний досвід і щодо комплектування персоналу в'язниць. На відміну від вітчизняних виправних колоній, в'язниці Швеції не мають воєнізованої охорони та спеціальних формувань для угамування засуджених. А мобільні групи захоплення (одна на 2-3 в'язниці) мають на озброєнні лише наручники та гумові кийки. Поліція викликається у виняткових випадках. У в'язницях Швеції відсутні штрафні приміщення, передбачено лише два види дисциплінарних стягнень: попередження і не зарахування певного періоду відбування покарання у в'язниці (до 10 діб) у загальний строк покарання. Навіть за втечу передбачено лише дисциплінарну відповідальність, оскільки вважається, що людина має природний потяг до свободи, за який недоцільно суворо карати [67, с. 111–114]. В ідеалі саме такими й повинні бути умови відбування покарань в Україні. Нам також необхідно модернізувати систему нагляду та охорони, технічно унеможливити втечі з УВП, а не стріляти втікачу (людині) у спину. Для впровадження такої системи необхідні добра воля законодавця і відповідне фінансування. А це одвічна проблема, що заважає будь-яким реформам, і не лише у кримінально-виконавчій сфері [68, с. 198].

Відповідно до інформації, опублікованої Дирекцією служби виправних установ Норвегії, яка декларує принцип «нормальності» важливими чинниками є такі: 1) покаранням є обмеження свободи, жодні інші права не обмежуються вироком суду, у зв'язку з цим, злочинець має всі ті ж права, як і всі інші, хто живе в Норвегії; 2) ніхто не повинен відбувати покарання в більш суворих умовах, ніж це необхідно для забезпечення безпеки в суспільстві; 3) під час відбування покарання, життя за ґратами повинно бути схожим на життя за межами установи настільки, наскільки це можливо. Можливість реалізації цих принципів повністю, зазвичай, обмежена мотивацією безпеки установ та персоналу, інфраструктурних і фінансових ресурсів. Але поряд з тим, для того,

щоб відмовити ув'язненому в його правах, необхідний аргументований привід не надавати їх.

У багатьох європейських країнах і США поширені освітні програми та створені спеціально для пенітенціарних установ, що враховують терміни та зміст навчання ув'язнених, а також цільову аудиторію. До них належать: програми спеціальної педагогічної техніки для дорослих (андрологічні техніки), коригувальні освітні програми для різних категорій ув'язнених (неповнолітніх, жінок, осіб з відставанням у розумовому розвитку тощо), програми вирівнювання (для засуджених з різним початковим рівнем знань), програми мотивації до навчання, програми набуття практичних навичок, програми формування навичок безперервної освіти.

Найпоширенішими програмами соціальної роботи із засудженими у США є освіта за шкільними й університетськими програмами, професійна підготовка практичного спрямування (отримання робітничої професії, або навіть просто навичок робітничої професії без диплома державного зразка), участь в релігійних групах (оскільки релігійні громади, найчастіше, виступають дуже активними суб'єктами соціальної роботи із засудженими, особливо на місцевому рівні), участь в промисловому виробництві та сільськогосподарських роботах, програми групової психотерапії, індивідуальна робота з психологом (за певним протоколом загальнодержавного рівня затвердження). Отримання освіти в обсязі середньої школи обов'язкова вимога до засуджених у США. Навчання (очно, заочно) проводиться безкоштовно, у тому числі й у коледжі. Отже, питання соціальної роботи з засудженими щодо їх навчання розглядається у США, насамперед, як надання їм можливості знайти собі роботу після звільнення, а психотерапевтичні програми спрямовані на напрацювання прийнятних у цій спільноті навичок поведінки.

Європейські країни мають трішки іншу філософію соціальної роботи із засудженими. Ув'язненим у Фінляндії надано вибір: праця або навчання в робочий час. У в'язниці можна підготуватися до складання іспитів для вступу до університету і продовжити в ньому навчання. У деяких випадках

засудженим надається дозвіл отримувати освіту або працювати поза межами установи без нагляду. Тут політика соціальної роботи із засудженими є більш індивідуально спрямованою, значною її складовою частиною є збереження унікальності особистості в умовах стресу та обмежень [69, с. 12–13].

Головне завдання тюрми – виконання позбавлення волі, тому надання допомоги засудженим відбувається за принципом «імпорту послуг» – «тюрма займається експлуатацією тюрми», тобто забезпечує ізоляцію та охорону у необхідному обсязі. Усі інші послуги – охорона здоров'я, працевлаштування, навчання, харчування тощо – залучається ззовні. І визначальною на цім є теза, що, таким чином, засуджені отримують послуги на тому самому рівні та в тому самому обсязі, що й вільні громадяни, оскільки так реалізується важливий принцип – «засуджений – це звичайний громадянин, просто тимчасово позбавлений свободи».

Під час перебування у тюрмі засуджені зобов'язані вести активний спосіб життя, показниками якого є навчання, участь у трудовій діяльності, програмах з лікування від алкоголізму та наркоманії, інших програмах та тренінгах, що проводяться з метою підготовки до звільнення та соціальної адаптації. Головна вимога, яка висувається до засуджених, – обов'язок активної діяльності, незалежно від її виду. Засуджені, незалежно від виробітку та працездатності, регулярно отримують гроші – приблизно 60 крон щоденно. Ніяких відрахувань з цих грошей на утримання, харчування, погашення позовів не провадиться. Харчування в норвезьких тюрмах організовано за принципом «шведського столу». Створені усі умови для зайняття будь-якими видами спорту. Праця засуджених не має на меті отримання прибутку, вони залучаються до такої діяльності, як декоративне випилювання з дерева, малювання, робота з глиною лише для підготовки до якіснішого життя на свободі; не повинні засуджені й безкоштовно відпрацьовувати «на упорядкування колонії». Особи, які займаються навчанням, у тюрмі мають обмежений доступ до Інтернету, а точніше – їм забороняється лише спілкування на сайтах та у соціальних мережах.

Розміщуються засуджені в окремих камерах, які мають вигляд звичайних кімнат. Їм майже нічого не заборонено в частині створення власної затишної атмосфери в місці проживання. У кімнатах є комп'ютер, телевізор, холодильник, стіл, стілець, крісла, шафа та інші меблі за потребою засудженого. Немає жодних відмінностей в умовах тримання засуджених різних категорій, не встановлюються штучні правила на зразок «заправлення ліжка за встановленим зразком».

Досить цікавим та показовим є те, що засуджені в період відбування покарання, з точки зору українського кримінально-виконавчого законодавства, практично не притягуються до дисциплінарної відповідальності: у разі порушень з засудженим проводиться «бесіда», а якщо вона не допомагає – «дуже сувора бесіда». Навіть у разі вчинення втечі особа може уникнути нового засудження, оскільки персонал, вивчивши мотиви дій, може обмежитись «бесідою» (приміром, справа не порушувалась у випадку, коли засуджений вчинив втечу через хвилювання за свою дівчину, з якою перервався зв'язок).

3.2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів, які здійснюють конвоювання підозрюваних, підсудних та засуджених

Побудова в Україні правової держави зумовлює важливість вирішення проблеми забезпечення ефективного функціонування органів державної влади, особливо це стосується новостворених органів або тих, які зазнали кардинального реформування не лише структури, а й покладених на них повноважень. Ефективність функціонування цих органів безпосередньо залежить від вдосконалення їх нормативно-правового забезпечення та право застосовної діяльності. На особливу увагу заслуговують питання якості та системності всіх нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів виконавчої влади.

Зазначимо, що нині впроваджено низку реформ органів виконавчої влади, які докорінно змінили їх структуру, визначили нові завдання та пріоритети. Однією із таких реформ стала реформа правоохоронної системи. 2 липня 2015 р. було прийнято Закон України «Про Національну поліцію» [18], яким було закладено правові основи організації та діяльності Національної поліції, статус поліцейських, їхні повноваження, порядок проходження служби тощо.

Водночас система суспільних відносин, на яку поширюються вплив та сфера функціонування Національної поліції, є настільки складною, що потребує суттєвих змін та створення ефективної державної політики в правоохоронній сфері, оновлення наявних механізмів управління органами поліції. Саме на рівні нормативно-правових актів мають створюватися пріоритетні напрями управління органами поліції, визначатися коло суб'єктів, відповідальних за реалізацію чітко визначених повноважень, закріплюватися шляхи взаємодії органів і підрозділів поліції, окреслюватися проблемні питання діяльності та пропонуватися шляхи їх вирішення [70, с. 91]. Актуальність проблеми шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності правоохоронних органів пов'язана з тим, що від рівня такого нормативно-правового забезпечення залежить не тільки ефективність їх функціонування, але й ступінь захищеності прав та свобод людини, рівень публічної безпеки та порядку тощо.

Зазначимо, що основними нормативно-правовими актами, які регулюють питання організації конвоювання затриманих, заарештованих, взятих під варту, засуджених осіб, є Конституція України, вимоги Загальної декларації прав людини, інших міжнародних норм і стандартів поводження з ув'язненими та затриманими, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України, закони України «Про Національну поліцію», «Про Національну гвардію України», «Про попереднє ув'язнення», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення обов'язкової евакуації окремих категорій населення в разі введення правового режиму воєнного стану» № 934 від 7 листопада 2018 р., спільний наказ МВС України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого

спеціалізованого суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України «Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів» № 613/785/5/30/29/67/68 від 26 травня 2015 р., Наказ МВС України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України» № 638 від 2 грудня 2008 р., Інструкція про роботу ІТТ ОВС України та конвойну службу ОВС, затверджена наказом МВС України № 60 дск від 20 січня 2005 р., наказ МВС України «Про затвердження Змін до наказу МВС України від 20.01.2005 р. № 60 дск» № 1002 від 2 листопада 2012 р. тощо.

Однак стосовно нормативно-правового регулювання діяльності саме підрозділів конвойної служби поліції можна стверджувати, що воно не відповідає вимогам часу та потребує негайного опрацювання та оновлення. Обсяг статті не дозволяє повною мірою проаналізувати всі недоліки та прогалини у законодавстві, що регулює діяльність підрозділів конвойної служби поліції, тому ми б хотіли зупинитися на найбільш проблемних моментах, які потребують, з нашої точки зору, негайного вирішення та врегулювання, що дасть змогу загалом підвищити ефективність діяльності таких підрозділів.

По-перше, зазначені вище нормативно-правові акти не містять навіть чіткого визначення самого поняття «конвой», «конвоювання», «підрозділ конвойної служби», її місця у структурі Національної поліції. Знаходимо лише на сайті Національної поліції у структурі територіальних органів поліції (ГУНП) п. 12, який фіксує наявність стройових підрозділів конвойної служби. Варто також пригадати, що на початку реформування органів внутрішніх справ була спроба взагалі ліквідувати цей підрозділ.

По-друге, майже єдиним документом, який більш-менш визначає завдання та основи організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб, особливості конвоювання на різних видах транспорту, організацію

конвоювання в судах та під час проведення слідчих дій, а також заходи щодо попередження виникнення надзвичайних подій під час конвоювання, порядок управління конвойними нарядами, є Наказ МВС України № 60 дск від 20.01.2005 р. Однак за 15 років свого існування цей наказ зазнав змін лише у 2012 р., а Наказом МВС України «Про затвердження Змін до наказу МВС України від 20.01.2005 р. № 60 дск» від 02.11.2012 р. № 1002 були внесені зміни до Інструкції про роботу ізоляторів тимчасового тримання органів внутрішніх справ України та зміни до Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в органах внутрішніх справ України [71].

Однак після реформування міліції у Національну поліцію не було внесено жодних змін, навіть у зрозумілий апарат (використовуються застарілі терміни «міліція» та назви деяких органів виконавчої влади, наприклад, Державний департамент України з питань виконання покарань, також є посилання на нормативно-правові акти, які втратили силу тощо), не кажучи вже про ті зміни у законодавстві, які стосуються організаційних, процесуальних моментів у роботі підрозділів конвойної служби. Так, наприклад, останнім часом дедалі частіше можна побачити у залі суду, що підзахисні знаходяться поруч із своїм захисником. Відповідні клопотання готуються адвокатами на основі рішень Європейського суду з прав людини, у яких йдеться про те, що тримання обвинувачених у певних випадках у металевій клітці або навіть скляному боксі є порушенням ст. 3 та ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [21]. Такі клопотання розглядаються судами та за певних умов задовольняються. Однак пояснень та нормативного закріплення процедури та тактики дій поліцейських, які здійснюють конвоювання та охорону підсудних у залі суду, на цей випадок немає.

По-третє, серйозною прогалиною у нормативно-правовому забезпеченні діяльності підрозділів конвойної служби є також відсутність необхідних інструкцій та алгоритмів дій на випадок надзвичайних ситуацій під час організації конвоювання й охорони підсудних у судових установах. Наприклад, йдеться про випадки повідомлень про замінування приміщень суду, коли всі

особи, що знаходяться на цей час у приміщенні, мають терміново покинути будівлю і забезпечити доступ спеціалістам (вибухо-технікам, експертам) із метою обстеження приміщень суду та прилеглої території. Однак чітко регламентованого порядку дій конвою щодо евакуації та охорони підсудних (взятих під варту осіб, засуджених) та подальших дій конвою немає. Це ставить під загрозу життя та здоров'я як самих працівників поліції, так і конвойованих осіб, дестабілізує ситуацію, знижує ефективність виконання покладених на конвой завдань тощо.

По-четверте, останнім часом без належного нормативно-правового регулювання дій поліцейських батальйонів конвойної служби почастишали випадки порушень публічного порядку та безпеки у приміщеннях суду. Це пов'язано зі значною кількістю гучних, резонансних справ, які розглядаються у судах і до яких проявляють підвищену увагу журналісти, активісти та громадськість. Ситуація ускладнюється тим, що законодавець, ліквідувавши спецпідрозділ судової міліції «Грифон» і передбачивши створення Служби судової охорони, встановив, що перехідний період питання безпеки в судах мають забезпечити підрозділи Національної поліції та Національної гвардії. Проте був відсутній документ, який мав би врегулювати тимчасовий порядок здійснення охорони. Відповідний документ Вища рада правосуддя разом із Міністерством внутрішніх справ за поданням ДСАУ мала затвердити до 30 жовтня 2016 р. Однак Тимчасовий порядок забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них погодили із затримкою лише 26 грудня 2016 р. [72]. На жаль, цей нормативний документ у більшості своїх положень був запозичений із Правил пропуску осіб до приміщень судів та на їх територію транспортних засобів, затверджених Наказом ДСАУ та МВС від 12.09.2005 р., який також є застарілим і мав втратити чинність у зв'язку зі змінами, які відбулися, однак досі у законодавчій базі значиться як чинний [73]. Варто зазначити, що затвердження цього Тимчасового порядку забезпечення охорони судів не вирішило питання, пов'язані з гарантуванням безпеки судів, працівників та

відвідувачів установ, а навпаки, загостило низку інших проблем, як-от проблема кадрового забезпечення в Національній поліції, а разом із тим покладання на підрозділи конвойної служби не властивих для них функцій щодо підтримання публічного порядку у суді. На сьогоднішній день ми сподіваємося, що створення Служби судової охорони вирішить окреслену проблему і така служба якнайшвидше запрацює на повну потужність, адже вже прийнято низку таких важливих документів, як Положення про Службу судової охорони, Порядок проведення конкурсу для призначення на посади співробітників Служби судової охорони, а також за результатами конкурсу призначено Голову Служби судової охорони.

Варто зазначити, що проблема покладання на поліцейських конвойної служби не властивих для них функцій, торкається не тільки необхідності забезпечення охорони судів та підтримання публічного порядку у суді, так склалося, що ця проблема значно ширше і також пов'язана з відсутністю належного нормативно-правового регулювання діяльності поліцейських підрозділів конвойної служби. Так, наприклад, не врегульованою залишається проблема несення служби конвоєм у медичних закладах та забезпечення охорони затриманих та взятих під варту осіб, які за станом здоров'я потрапили до медичних установ або потребують медичного обстеження. На практиці досить часто саме перед батальйонами конвойної служби ставляться задачі щодо забезпечення охорони затриманої (заарештованої) особи в лікувальних закладах.

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговують питання нормативно-правового регулювання кадрового, соціального та правового забезпечення працівників батальйонів конвойної служби ГУНП. Нині це досить складне питання, яке не може бути вирішено оперативно, однак і неналежна увага до цих питань із часом може привести до негативних наслідків, зокрема катастрофічного некомплекту кадрів підрозділів конвойної служби, порушення заходів безпеки, зловживання, корупції тощо. Виникнення негативних наслідків пояснюється тим, що робота в батальйонах конвойної служби пов'язана з

небезпечними та складними умовами. По-перше, це робота із певним контингентом (особами, затриманими за підозрою у вчиненні злочину, заарештованими, підсудними, засудженими), який, як ми вже зазначали вище, своїми діями може завдати шкоду працівнику поліції і здатний до непередбачуваних дій, погроз, а також може бути джерелом поширення небезпечних хвороб (туберкульозу, СНІДу тощо). Окрім того, на законодавчому рівні чітко не регламентований робочий час працівників батальйонів. На практиці робочий день поліцейських батальйону розпочинається о 07:30. За доволі короткий проміжок часу поліцейські мають отримати зброю та необхідні технічні і спеціальні засоби, спорядження і службові документи, ознайомитися з маршрутами конвоювання, під час шиккування бути проінструктовані про певні особливості, на які варто звернути увагу під час несення служби, пройти перевірку спорядження, а також знання Закону України «Про Національну поліцію» у частині, що стосується порядку застосування ними заходів поліцейського примусу, застосування вогнепальної зброї, перевірити спецавтомобілі, вирушити до слідчих ізоляторів та ізоляторів тимчасового тримання, провести посадку конвойованих, провести контрольну перевірку дотримання правил ізоляції та інші заходи, передбачені Інструкцією. Конвой мав вибути з підрозділу з таким розрахунком, щоб прийняти підсудних у слідчому ізоляторі (ІТТ) і доставити їх за призначенням не пізніше ніж за 30 хвилин до початку судового засідання. Однак ще однією проблемою на шляху ефективного та своєчасного виконання покладених на підрозділи конвойної служби завдань стоять деякі зміни, що відбуваються у поліції. Так, станом на 2017 р. в органах поліції функціонувало 149 ізоляторів тимчасового тримання (далі – ІТТ). За останні 2–3 роки їх кількість скорочено майже втричі (на 190), зокрема у 2017 р. призупинено функціонування 55 установ. Тенденція до зменшення кількості ІТТ ускладнює організацію конвоювання в'язнів з огляду на збільшення відстані до органів досудового розслідування та судів, недостатню кількість спеціального автотранспорту. Для конвоювання використовується інший службовий автотранспорт відділів поліції (не

обладнаний для перевезення в'язнів) за участю працівників поліції, які не мають відповідних знань та навичок, що призводить до втеч із-під варти. Тільки за 2017 р. за цих обставин було допущено 7 втеч в'язнів під час їх конвоювання та тримання в ІТТ. На жаль, непоодинокими є факти несвоєчасного доставляння або взагалі недоставляння конвойними підрозділами підсудних для участі в судових засіданнях.

Водночас після проведення судового засідання (проведення слідчих дій), якщо особи, взяті під варту, не були за рішенням суду звільнені з-під варти, вони мали бути повернені до слідчого ізолятора (ІТТ). Досить часто у суді слухається одразу кілька справ, це також можуть бути резонансні справи, де на лаві підсудних перебуває кілька осіб, є також багатоепізодні справи, справи із залученням експертів, спеціалістів, свідків, присутністю у залі суду представників преси, громадськості тощо. Судові засідання за такими справами можуть тривати довго, і, знов-таки, необхідно витратити певний час на дорогу у зворотному напрямі та прибуття до підрозділу для здачі зброї, ознайомлення із завданнями на наступний день тощо. Тому можна говорити про не нормованість робочого дня конвою та особливі умови несення служби.

Серйозним випробовуванням для працівників підрозділів конвойної служби стають випадки підвищеного втручання в їх діяльність із боку представників громадськості, активістів, правозахисників. Іноді неналежна поведінка, невинуватана агресія та тиск із боку таких осіб стають причиною виникнення конфліктів, суперечок та порушень публічного порядку. Варто також звернути увагу на той факт, що під час роботи правозахисників, які спостерігають та вивчають умови тримання затриманих, взятих під варту осіб, дотримання їх конституційних прав і свобод під час конвоювання, жодним чином не звертається увага на умови несення служби самими поліцейськими. На жаль, у більшості будівель суду приміщення для розміщення конвою не відповідають навіть мінімальним комунально-побутовими умовам для роботи та тримання доставлених до суду осіб у камерах судових установ [74]. Можна говорити, що умови несення служби поліцейськими підрозділів конвою мало

чим відрізняються від умов, в яких знаходяться доставлені до суду затримані та взяті під варту особи.

Окремої уваги та нормативного закріплення потребують і питання матеріального забезпечення оптимального функціонування підрозділів конвойної служби, а саме порядку виділення коштів на забезпечення санітарних умов для арештованих осіб, утримання та обслуговування автопарку спецтранспорту, забезпечення поліцейських індивідуальними засобами захисту (медичними масками, медичними печатками тощо).

Таким чином, незважаючи на особливі, специфічні, важкі, ризикові умови служби підрозділів конвою, на нормативному рівні не закріплено будь-яких додаткових переваг та заохочень, які б виправдовували таке навантаження та ризику, а також стимулювали поліцейських до роботи в конвойних підрозділах поліції. Нині спостерігається постійний відтік кадрів, що призводить до некомплекту, у тому числі, в підрозділах конвойної служби, що є неприпустимим, оскільки, згідно із законодавством, чітко визначені умови та кількісний склад конвойного наряду, який має здійснювати охорону затриманих і взятих під варту осіб, їх перевезення.

Таким чином, неналежне нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів конвойної служби призводить до таких негативних наслідків: низький рівень мотивації поліцейських до ефективного виконання покладених на них завдань; відтік персоналу та, як наслідок, некомплект кадрів підрозділів конвойної служби; зниження ефективності виконання покладених на підрозділи конвою завдань, а іноді взагалі неможливість їх виконання через можливі порушення норм законодавства, посадових інструкцій тощо; ускладнення роботи судових органів та виправних установ, а у деяких випадках взагалі зриви судових засідань, вчинення ув'язненими (засудженими) членоушкоджень чи інших групових проявів непокори, що, своєю чергою, може призвести до негативного резонансу в суспільстві, ускладнення оперативної обстановки, написання масових необґрунтованих скарг і заяв у різні державні органи та правозахисні організації; порушення дотримання поліцейським правил та вимог

особистої безпеки, нехтування засобами індивідуального захисту, невиправданий поспіх у діях; порушення прав і свобод затриманих, заарештованих, взятих під варту осіб тощо.

Отже, підбиваючи підсумок щодо імплементації міжнародного і закордонного досвіду запобігання злочину «втеча з місця позбавлення волі або з-під варти», слід зазначити, що основними напрямками, які потребують подальшого впровадження у вітчизняну кримінально-виконавчу систему, є такі:

1) поступове впровадження у вітчизняну кримінально-виконавчу систему засобів та заходів охорони засуджених у пенітенціарних установах на прикладі Великобританії, Іспанії, США та Швейцарії;

2) вдосконалення виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк шляхом застосування ізоляції, базуючись на двох основних конституційних принципах: поваги до людської гідності та забезпечення прав правопорушників. Отже, метою відбування покарання засудженими має бути не їхня ізоляція, а насамперед інтеграція їх у суспільство та повернення до звичного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі;

3) оптимізація комплектування персоналу в установах виконання покарань і налагодження системи відбору та їхньої підготовки на прикладі Норвегії, ФРН та Швеції;

4) впровадження програм соціальної роботи із засудженими: освіта за шкільними й університетськими програмами; професійна підготовка практичного спрямування (отримання робітничої професії, або навіть просто навичок робітничої професії без диплома державного зразка); участь в релігійних групах; участь в промисловому виробництві та сільськогосподарських роботах; поширення програм групової психотерапії; індивідуальна робота з психологом; лояльні умови тримання; облаштування власного побуту без жорстко встановлених правил тощо.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження з даної проблематики нами було сформульовано низку ґрунтовних висновків та надано ряд конкретних пропозицій:

1. Конвоювання (від франц. *convoi* – кортеж, обоз, супровід) – охорона затриманих і взятих під варту осіб при доставленні (супроводі) їх до місця призначення. Підставами для конвоювання затриманих і взятих під варту осіб є: санкціонована відповідним прокурором постанова слідчого, постанова судді чи ухвала суду про відправлення; постанова прокурора, слідчого або ухвала суду про проведення окремих слідчих дій, наприклад стаціонарної судово-психіатричної експертизи; закінчення строку перебування в ІТТ осіб при наявності санкціонованої прокурором постанови або ухвали суду про взяття під варту, а також вироку про засудження до позбавлення волі (конвоюються в слідчий ізолятор); розпорядження начальника ІТТ про направлення затриманих або взятих під варту осіб у лікувальні установи, у санпропускник (лазню) загального користування і на обмінний пункт на плановому маршруті конвоювання.

2. Одними з істотних проблем при регулюванні переміщення засуджених та осіб, які утримуються під вартою, з однієї установи УІС в інше є регламентація змісту таких основних понять, як «режим під час конвоювання», «обшук», «огляд», в підзаконних нормативно-правових актах обмеженого доступу, а також відсутність в кримінально-виконавчій законодавстві визначення категорії «ізоляція».

3. Причиною втеч є система антиґромадських властивостей особи, які виникли при несприятливому формуванні його особистості, і певна життєва ситуація, в своїй сукупності і взаємодії викликали у нього рішучість вчинити злочин. Вони ж служать причиною втеч з установ виконання покарань. Через наявність системи антисоціальних поглядів і традицій, певна частина засуджених і в період відбування покарання не піддається виправній впливу. Це

виражається в негативному ставленні до умов режиму відбування покарання, законним вимогам адміністрації, в зневажливому ставленні до інших засуджених, спробах ухилення від відбування покарання аж до вчинення злочину, пов'язаного з незаконним залишенням установи виконання покарань.

4. Кримінально правова характеристика вказує, що втеча під час конвоювання

– суспільно небезпечна дія, що полягає у самовільному залишенні засудженим супроводу під охороною варти (конвою). Самовільним визнається залишення, яке здійснено без належного дозволу чи за відсутності законних підстав. Втеча вважається припиненою з моменту затримання засудженого, який її вчинив, у районі дій варти під час безпосереднього переслідування або переслідування по слідах, або з моменту явки засудженого з повинною. 3. Суб'єкт злочину спеціальний. Ним є особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту або до якої застосовано запобіжний захід у виді взяття під варту.

5. Попередження втеч і ухилення від відбування покарання в установах виконання покарання – важливе завдання, що стоїть перед адміністрацією установ. Належне її рішення може бути забезпечене шляхом здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють цим діянням, виявлення осіб, схильних до вчинення аналізованих злочинів, а також попередження і припинення цих діянь. Одна з провідних ролей в даній діяльності належить оперативним підрозділам кримінально-виконавчої системи, що володіє широким набором засобів і методів, які дозволяють адекватно протидіяти злочинним проявам.

6. У процесі дослідження ми розкрили позитивний міжнародний досвід організації охорони засуджених у закордонних країнах на прикладі декількох розвинутих європейських держав (Великобританія, Іспанія, США, Швейцарія) з метою поступового впровадження основних засобів та заходів охорони задля запобігання втечам з місць позбавлення волі або з-під варти в Україні. Провели аналіз міжнародно-правового регулювання організації ізоляції засуджених до

позбавлення волі на певний строк та його відбуття у національному законодавстві. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк шляхом застосування ізоляції, базуючись на двох основних конституційних принципах: поваги до людської гідності та забезпечення прав правопорушників. З метою відбування покарання засудженими має бути не їхня ізоляція, а насамперед інтеграція їх у суспільство та повернення до звичного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі. Основними критеріями відбору, підготовки та навчання персоналу установ виконання покарань в закордонних країнах з метою використання отриманого досвіду у вітчизняній запобіжній діяльності з вчинення втеч та інших злочинів.

7. Запропонований нами перелік шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності батальйонів конвойної служби не має вичерпного характеру. Цей процес має динамічно розвиватися і торкатися багатьох напрямів і аспектів діяльності підрозділів конвойної служби, має бути спрямований на забезпечення належної координації роботи та злагодженості дій правоохоронців, які виконують завдання щодо охорони та конвоювання затриманих, взятих під варту осіб чи підсудних. Удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів конвойної служби Національної поліції – процес створення за допомогою впорядкованого впливу нормативно-правових засобів надійної системи забезпечувальних та запобіжних заходів, спрямованих на охорону та конвоювання затриманих та взятих під варту осіб, а також необхідних передумов переходу на якісно новий, сучасний рівень функціонування підрозділів конвойної служби та узгодженого правового забезпечення управління персоналом таких підрозділів, адже за відсутності належного нормативно-правового регулювання діяльності поліцейських підрозділів конвойної служби навіть за наявності висококваліфікованого персоналу впоратися з поставленими завданнями буде неможливо.

Таким чином, втечі з пенітенціарних установ – дуже складне соціально-психологічне і юридичне явище. Боротьба з ними не повинна обмежуватися тільки вдосконаленням кримінально-правових заходів. Необхідно підвищити

ефективність роботи виправних колоній, розробити і провести профілактичні заходи на стадії виявлення злочинного наміру тікати.

8. Аналіз діючих нормативних правових актів, а також досвід діяльності Спеціальних підрозділів кримінально-виконавчої системи з конвоювання дозволяє зробити висновок про те, що в даний час поряд з позитивними напрацюваннями існує ряд невирішених проблем у сфері організаційно-правового забезпечення, що вимагає своєчасного наукового і комплексного вирішення.

Можливими шляхами усунення вищезазначених негативних наслідків та створення надійної системи нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів конвойної служби, ефективного функціонування та реалізації покладених на них повноважень мають стати:

- створення умов для оперативного, ефективного та якісного оновлення нормативно-правової бази, що регулює питання діяльності та організації конвоювання затриманих та взятих під варту осіб підрозділами конвойної служби Національної поліції, особливостей конвоювання на різних видах транспорту, організації конвоювання в судах та під час проведення слідчих дій;

- закріплення та нормативне визначення понять «конвой», «конвоювання», «підрозділ конвойної служби», «конвоювання особи» тощо, та чітке визначення компетенції, функцій, завдань, принципів, форм і методів функціонування підрозділів конвойної служби;

- впровадження комплексного та узгодженого правового забезпечення управління персоналом відповідних підрозділів конвойної служби, що, своєю чергою, забезпечується наявністю відповідних інструкцій, положень, настанов, які регламентують ті чи інші питання у процесі реалізації персоналом покладених повноважень, у тому числі і під час несення служби в екстремальних умовах та надзвичайних ситуаціях, і які спрямовані на усунення хибних, неузгоджених, неправильних дій та виключають настання негативних наслідків;

- адаптація вітчизняного законодавства з питань поводження з особами, яких затримано та/або взято під варту до вимог законодавства Європейського

Союзу, забезпечення їх конституційних прав та свобод, узгодження вітчизняних нормативно-правових актів з європейськими стандартами та посилення контролю за їх належним виконанням;

– закріплення чітких гарантій правового та соціального захисту поліцейських підрозділів конвойної служби тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів МВС України, Мін'юст України, Верховний Суд України. Наказ, Інструкція від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-15#Text> (дата звернення: 7.12.2020).

2. Особливості та правові підстави примусового супроводження особи до суду (слідчого суді), слідчого, органів (підрозділів) національної поліції уповноваженою особою з метою забезпечення її присутності та участі в здійсненні процесуальних дій у кримінальному провадженні, адміністративному та цивільному судочинстві та при провадженні у справах про адміністративні правопорушення: метод. рекомен. / за ред. О.І. Безпалова, О. В. Джафарова, С.О. Шатрава, О.О. Панова, В.Б. Пчелін, С.А. Резанов, В.С. Селюков. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2019. 26 с.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.

4. Примаченко В.Ф., Хашев В.Г., Шаблистий В.В. та ін. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій. Дніпро: Дніпропетровський Державний університет внутрішніх справ, 2019. 236 с.

5. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи: навч. посіб. / за ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2012. 152 с.

6. Автухов К.А., Гель А.П., Яковець І.С. Кримінально-виконавче право України. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 432 с.

7. Михайлова Ю.О. Шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів конвойної служби Національної поліції України. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 160–167.

8. Про установах та органах, які виконують кримінальні покарання у вигляді позбавлення волі. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102025027&rdk=&backlink=1> (дата звернення: 7.12.2020).

9. Головкін Б.М., Степанюк А.Х., Яковець І.С. та ін. Кримінально-виконавче право: підручник 2-ге видання, перероблене і доповнене. Харків: Право, 2019. 288 с.

10. О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений: федер. закон от 15 июля 1995 г. № 103-ФЗ : в ред. от 28 дек. 2016 г. URL: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102036506&rdk=&backlink=1>. (дата звернення: 7.12.2020).

11. Колеватов П.И. Правовое и организационное обеспечение изоляции осужденных в исправительных колониях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2001. 22 с.

12. Данилевська Ю.О., Данилевський А.О., Назимко Є.С. та ін. Кримінально-виконавче право України: навчальний посібник. Київ: ВД «Дакор», 2020. 210 с.

13. Усеев Р.З. Правовые проблемы перемещения осужденных к лишению свободы из одного учреждения уголовно-исполнительной системы в другое: дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2009. 247 с.

14. Богатирьев І.Г. Кримінологія: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2019. 352 с.

15. Михеева С.В., Шиханов В.А. Режим конвоирования как элемент режима в учреждениях уголовно-исполнительной системы. *Вестник Самарского юридического института*. 2015. № 3 (17). С. 58–62.

16. Никитенко М.Е. Обеспечение режима и безопасности при конвоировании. *Applicant for a Master's Degree, Law Institute, Krasnoyarsk State Agrarian University*. 2017. № 1. С.1–6.

17. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

18. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

19. Статут бойової служби військ внутрішньої та конвойної охорони:затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1994 р. Київ, 1994.

20. Інструкція з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 р. № 613/785/5/30/29/67/68. *Офіційний вісник України*. 2015. № 49. Ст. 1589.

21. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 4 лист. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13, № 32 від 23 серп. 2006 р. Ст. 270.

22. Справа «Свинаренко та Сляднєв проти Росії»: рішення (витяги) Європейського суду з прав людини від 17 липня 2014 р. Рада Європи Структура територіальних органів поліції (ГУНП). URL: <https://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1855859;jsessionid=ac73e607eaf99dc9e70a7bb15baae610>. (дата звернення: 7.12.2020).

23. Ащенко О.М., Човган В.О., Захаров Є.Ю., Захаров Б.Є. Українське пенітенціарне законодавство у світлі стандартів Комітетів проти катувань ООН та Ради Європи. Харків: Права людини, 2014. 332 с.

24. Джужа О.М., Василевич В.В., Черней В.В. та ін. Кримінологія: підручник. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

25. Каретников И.В. Обстоятельства, детерминирующие преступность в ИТК / И. В. Каретников. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1973. 110 с.

26. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина: навч. посібник / А. В. Кирилюк, О. М. Джужа. Київ: НВТ «Правник»; НАВСУ, 1997. 115 с.

27. Боднар І. В. Внутрішні детермінанти злочинності в установах виконання покарань закритого типу в сучасний період реформування кримінально-виконавчої системи України. *Проблеми запобігання злочинності в органах і установах виконання покарань*: матер. міжнародної наук.-практ.

конференції (м. Чернігів, 21 грудня 2006 р.). Чернігів: Чернігівський юридичний коледж, 2007. С. 6–8.

29. Боднар І.В. Проблеми виявлення зовнішніх причин індивідуальної злочинної поведінки засуджених в установах виконання покарань закритого типу. *Актуальні проблеми відбування покарання в Україні*: матер. наук.–практич. семінару (м. Кіровоград, 23 листопада 2007 р.). Кіровоград : Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2007. С. 100–101.

30. Хохряков Г.Ф. Преступления осужденных: их причины и профилактика. Ереван, 1987. 28 с.

31. Богатирьов А.І. Антикриміногенний вплив на злочинність у місцях несвободи України: монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 432 с.

32. Боднар І.В. Кримінологічні засади запобігання вчинення злочинів у кримінально-виконавчих установах закритого типу: дис. канд. наук / 12.00.08 кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Харків: ХНУВС, 2012. 214 с.

33. Ведмідський О.В. Система заходів запобігання втечам із виправних колоній. *Кримінально-виконавчому кодексу України – 9 років*: матеріали I міжнар.наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2012 р.). Київ: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2012. С. 81–83.

34. Стеблинська О.С. Окремі питання втечі з місць позбавлення волі або з-під варти. *Науково-інформаційний вісник*. 2019. № 1. С. 253–259.

35. Щербань І.В. Побег из мест заключения (исторический аспект). *Ведомости уголовно-исполнительной системы*. 2002. № 6. С. 40–46.

36. Гаврилов В.М. Кримінологіческие меры предупреждения побегов из исправительных колоний: автореф. дис. канд. юрид. наук. Рязань, 2016. 23 с.

37. Чернышкова М.П., Дебольский М.Г., Дегтярева О.Л. Социально-психологический анализ побеговых ситуаций в учреждениях УИС: Аналитический обзор. Москва: ФКУ НИИ ФСИН России, 2015. 140 с.

38. Громов В.Г. Пенитенциарная преступность. *Соврем. право*. 2007. № 9. С. 65–69.

39. Ирисханов А.З. Совершенствование уголовно-процессуальной и оперативно-розыскной деятельности по противодействию пенитенциарной преступности: автореф. дис. канд. юрид. наук. Владимир, 2008. 19 с.

40. Малярова В.О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 2005. 18 с.

41. Богатирьов І.Г. Доктринальна модель побудови пенітенціарної системи України нового типу: інноваційний проект. Київ, 2014. 56 с.

42. Богатирьов І.Г. Науковий супровід реформування Державної пенітенціарної служби України: вимоги сьогодення. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці*: матеріали міжнар. Наук.- практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)/ відп. ред. І.М. Копотун, С.Г. Стищенко. Київ, ін-т крим.- викон. служби, 2013. С. 47–49.

43. Богатирьов І.Г. Пенітенціарні установи України (теоретико- правове дослідження): наукове видання (трьома мовами). Київ, 2013. 444 с.

44. Богатирьов І.Г., Копотун І.М., Пузирьов М.С. Порівняльне кримінально- виконавче право: навч. посіб. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Ін-т крим.- викон. служби, 2013. 140 с.

45 Боднар І.В., Царюк С.В. Проблемні питання діяльності органів та установ виконання покарань. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 2. С. 34–39.

46 Коваленко В. В. Пенітенціарна та постпенітенціарна злочинність в Україні: кримінологічна характеристика. *Кримінальне право:І традиції та новації*: матеріали III міжнар. круглого столу, присвяченого вшануванню пам'яті видатного вченого, Героя України, академіка Володимира Володимировича Сташиса (Чернігів, 7-8 верес. 2017 р.). Чернігів: Десна Поліграф, 2017. С. 48–51.

47. Богатирьов І.Г., Пузирьов М.С., Шкута О.О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.
48. Назаренко В.В. Міжнародна практика охорони установ для тримання засуджених (теоретико-прикладний аспект). *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 219–224
49. Досвід пенітенціаріїв Швейцарії. Що можна впровадити в Україні для збалансування національно-виконавчої політики? URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/kha/uk/control/main/uk/publish/article/743013> (дата звернення: 07.01.2021).
50. Виноградов В. В. Исполнение наказаний и социальная работа в исправительных учреждениях Швейцарии. *Вестник Владимирского юридического института*. 2008. № 1. С. 275–279.
51. Щербаков А.В. Зарубежный опыт обеспечения безопасности пенитенциарной системы и возможность его использования в отечественной практике. *Вестник ТвГУ. Серия «Право»*. 2017. № 3. С. 75–93.
52. Быков А.В., Калужина М.А. Обеспечение безопасности в пенитенциарных учреждениях США. *Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление*. 2015. № 6. С. 28–32.
53. Быков А. В. Пенитенциарные системы США, ФРГ, Франции, Великобритании: особенности организации и деятельности. *Юридическая наука: история и современность*. 2013. № 11. С. 165–174.
54. Зубатенко О.М. Щодо запозичення зарубіжного досвіду правового регулювання припинення суб'єктів господарювання. *Форум права*. 2009. № 2. С. 185–191
55. Коломієць Н.В. Заохочення у кримінально-виконавчому праві європейських країн. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 195–206.
56. Лисенко М.І. Ізоляція засуджених до позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2017. 218 с.

57. Богунов С.О., Копотун І.М., Пузирьов М.С. Пенітенціарні системи України та Норвегії: порівняльно-правовий аналіз. Київ: Державна пенітенціарна служба України, 2012. 52 с.

58. Дячук В.Ю. Міжнародна практика застосування режиму максимального рівня безпеки в установах виконання покарань. *Наука та освіта: Ключові питання сучасності: зб. наук. праць «ЛОГОΣ»*. 2018. Т. 2. С. 52–59.

59. Василюк І.М. Право засуджених до позбавлення волі на гуманне ставлення та повагу їх людської гідності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 233 с.

60. Яковець І.С. Система виконання покарань Швейцарії. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. Харків: *Право*. 2011. Вип. 21. С. 162–173.

61. Виноградов В.В. Исполнение наказаний и социальная работа в исправительных учреждениях Швейцарии. *Вестник Владимирского юридического института*. 2008. № 1. С. 275-279

62. Ошовський В.І. Шляхи вдосконалення адміністративних процедур діяльності Державної пенітенціарної служби України крізь призму зарубіжного досвіду. *Наше право*. 2015. №5. С. 36–42.

63. Лисодєд О.В. Умови відбування покарання в тюрмах Швеції. *Вісник прокуратури*. 2003. № 6. С. 111–116.

64. Бурцев А.Н. Пенитенциарная система Германии в XVI нач. XXI вв.: историко- юридическое исследование: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Екатеринбург, 2007. 223 с.

65. Стулов О.О. Сучасні підходи до проблеми реалізації принципу законності у сфері виконання покарань. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 296–305

66. Бурчихин А.Н. Сравнительно-правовой анализ условно-досрочного освобождения по УК РФ и УК ФРГ. *Правовое обеспечение исполнения наказаний в Российской Федерации и Федеративной Республике Германии*:

материалы междунар. науч.-практ. семинара (Рязань, 24-25 марта 2011 г.). Рязань: Акад. ФСИН России, 2011. С. 30—35.

67. Гулина О. Р. Пенитенциарная система Федеративной Республики и Германия в современных условиях. *Российский юридический журнал*. 2012. №4. С. 136-142.

68. Бараш Є.Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи із засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2016. № 1 (11). С. 10–18.

69. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

70. Безпалова О.І. Правове забезпечення управління органами поліції України. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 9. С. 111–115.

71. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів МВС України, Мін'юст України, Верховний Суд України. Наказ, Інструкція від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0698-15#Text> (дата звернення: 7.12.2020).

72. Про затвердження Тимчасового порядку забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них: рішення Вищої ради юстиції України від 26 груд. 2016 р. № 3470/0/15-16. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/3470_26.12_.2016_.pdf (дата звернення: 7.12.2020).

73. Про затвердження Тимчасового порядку забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них: рішення Вищої ради юстиції України від 26 груд. 2016 р. № 3470/0/15-16. URL: http://www.vru.gov.ua/content/act/3470_26.12_.2016_.pdf (дата звернення: 7.12.2020).

74. Про затвердження Тимчасового порядку забезпечення охорони судів, органів та установ системи правосуддя, а також підтримання громадського порядку в них: рішення Вищої ради юстиції України від 26 груд. 2016 р.

№ 3470/0/15-16. URL: [http://www.vru.gov.ua/ content/act/3470_26.12_.2016_.pdf](http://www.vru.gov.ua/content/act/3470_26.12_.2016_.pdf)
(дата звернення: 7.12.2020).